

თამუნა გიორგაძე

საზოგადოების პოლიტიკური პოლარიზაციის პრობლემა საქართველოში

(2012 წლიდან დღემდე)

შესავალი

პოლარიზაცია არის მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელიც ხელს უშლის კონსენსუსზე დამყარებული დემოკრატიის დანერგვასა და განვითარებას. ამასთან, პოლარიზაცია ანგრევს მნიშვნელოვან სახელმწიფო ინსტიტუტებს; ქრება ნდობა როგორც პოლიტიკური სპექტრის, ისე არასამთავრობო ორგანიზაციების თუ მედიასივრცის მიმართ. პოლარიზაცია თავისი არსით შეიძლება მივიჩნიოთ, როგორც განსხვავებულ შეხედულებათა და იდეოლოგიათა შეუთანხმებლობა. თუმცა, მისი ნეგატიური გაგებით, ის სადემარკაციო ხაზის გავლებას გულისხმობს ორ ან მეტ ჯგუფს შორის, სადაც რადიკალიზმი და ანტაგონიზმი მნიშვნელოვანი წამყვანი მექანიზმებია. მწვავე პოლარიზაციის პირობებში არ არსებობს კონსენსუსი, ოპონენტი დემონიზებულია და ყოველი განსხვავებული აზრი „მტრის ბანაკის“ წევრობად აღიქმება. პოლიტიკური პოლარიზაცია, ემილია პალონენის სტატიის მიხედვით, არის პოლიტიკური ინსტრუმენტი, რომელიც გამოხატულია საზღვრების დემარკაციისთვის „ჩვენსა“ და „მათ“ შორის. პალონენი წერს, რომ „პოლარიზაცია არის სიტუაცია, როდესაც ორი ჯგუფი კატეგორიულად გამოყოფს ერთმანეთს საზღვრის დემარკაციის გზით. დომინანტური პოლიტიკური საზღვარი ქმნის იდენტიფიკაციისა და კონფრონტაციის პუნქტს პოლიტიკურ სისტემაში, სადაც კონსენსუსი მხოლოდ თავად პოლიტიკურ ჯგუფებს შიგნით მიიღწევა“ (Palonel, 2015). საქართველო ერთ-ერთი იმ ქვეყანათაგანია, რომელსაც განიხილავენ მაღალპოლარიზებულ პილიტიკურ სივრცედ. აღნიშნული საკითხი დღესდღეობით საკმაოდ აქტუალურია და მიმდინარეობს შიდა და გარე ძალების მიერ გარკვეული მექანიზმების შემუშავება მის საწინააღმდეგოდ. პოლიტიკური პოლარიზაციის კლასიკური სიმპტომებია: საზოგადოებაში პოპულისტური ჯგუფების მზარდი პოპულარობა, პოლიტიკური დებატების დამყარება პოპულისტურ ან ემოციურ და არარაციონალურ არგუმენტებზე, პოლიტიკურ ლექსიკაში „ჩვენ“ და „მათ“ დიქოტომიის ხელშეწყობა, პოლიტიკური ოპონენტების დეჰუმანიზაცია და მხარდამჭერების მობილიზება მათ წინააღმდეგ საკუთარი იდეების მხარდაჭერის ნაცვლად (რობაქიძე, 2019). სწორედ მსგავსი სიმპტომები ახასიათებს ქართულ პოლიტიკურ სპექტრს, სადაც, თუ „ჩემთან არ ხარ, ჩემი მტერი ხარ“ პოლიტიკა მიმდინარეობს. პოლარიზაციის პრობლემა საქართველოში თანამედროვე მოვლენა არაა, თუმცა ბოლო წლებმა აშკარად ცხადყო რამდენად დიდი პრობლემები შეგვიქმნა. Freedom House-ის 2020 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ, რომ პოლიტიკის და მედიის პოლარიზაცია ჩვეულებრივ ნორმას წარმოადგენს ქართულ პოლიტიკურ სივრცეში (Freedom House, 2020).

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან 31 წელია გასული, დღეს ვხედავთ არათუ შესუსტებულ, არამედ გამწვავებულ პოლარიზებულ სისტემას. პოლიტიკური ელიტების რადიკალიზაცია, შესაბამისად, იწვევს საზოგადოების ფრაგმენტულობასა და

დაპირისპირებას. აღნიშნული პრობლემის გადაჭრა დღესდღეობით ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს საქართველოში, რომლის აღმოფხვრაც ხელს შეუწყობს და გზას გაუხსნის სახელმწიფოს ევროპულ გზას. ჩემი კვლევით შედეგები შევეხო დაძაბულობის გამამწვავებელ ძირითად ფუნდამენტურ საკითხებს, რომელიც ახსნის ამ შიდაპოლიტიკურ, არაჯანსაღ დაუსრულებელ ბრძოლებს.

ლიტერატურის მიმოხილვა. საქართველოში პოლიტიკურ პოლარიზაციასთან დაკავშირებით დაინერა უამრავი სტატია თუ კვლევითი ნაშრომი, რომელიც ცდილობდა განესაზღვრა ქვეყნის ხელშემშლელი არეალი და პოლიტიკური გარემო. საინტერესოა როგორი შეხედულებები აქვს პოლარიზაციის პრობლემასთან მიმართებაში სხვადასხვა ავტორს და რა დასკვნამდე მიგვიყვანა მათმა დაკვირვებამ. ჩემს კვლევაში მინდა რამდენიმე სტატია, ნაშრომი თუ კვლევა მიმოვიხილო.

საქართველოს პოლიტიკურ სივრცეს ეხება ცნობილი ამერიკელი ისტორიკოსი და მკვლევარი სტივენ ჯონსი თავის ნაშრომში „საქართველო – პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ“. აღნიშნული ნაშრომი აყალიბებს სინთეზურ ანალიზს, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ ქცევასთან დაკავშირებით. სტივენ ჯონსი პოლიტიკური კულტურის მარგინალურ სახეს განიხილავს საბჭოთა კავშირის მემკვიდრეობად, რომელიც ადამიანებს ღრმად ჰქონდათ ჩაბეჭდილი და, მიუხედავად დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა, ქვეყანა იმართებოდა საბჭოური წესებისა და მენტალიტეტის საფუძველზე. სტივენ ჯონსი არგუმენტირებულად აკრიტიკებს საქართველოს პრეზიდენტთა მოღვაწეობას და ხაზს უსვამს მათ ავტორიტარიზმისკენ მიდრეკილებას. ჩემი ნაშრომი, წარსულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით, მეტ-ნაკლებად იზიარებს რა სტივენ ჯონსის ხედვებს, ცდილობს სიღრმისეულად იკვლიოს წარსული გამოცდილების გავლენა დღევანდელ პოლარულ გარემოზე.

ქართული პოლარიზაციის მახასიათებლების კვლევის ერთ-ერთ უახლეს და მნიშვნელოვან კვლევას წარმოადგენს ასევე არჩილ გეგეშიძისა და თომას დე ვაალის ნაშრომი „დაყოფილი საქართველო: პოლარიზაციის მძევალი“. ავტორები პოლიტიკოსთა რადიკალიზაციას უკავშირებენ რესურსების მოპოვება-შენარჩუნებისთვის ბრძოლას. ასევე ისინი გამოყოფენ საარჩევნო სისტემის ხარვეზებს, რაც „ნულოვანი ჯამის პოლიტიკას უკავშირდება“. პოლიტიკოსთა ქცევის ახსნასა და სიღრმისეულ ანალიზს წარმოადგენს ფრენცის ფუკუიამას ნაშრომი „იდენტობა: იდენტობის თანამედროვე პოლიტიკა და ბრძოლა აღიარებისთვის“. ნაშრომში ჩამოყალიბებულია თეორია, რომლის მიხედვითაც პოლიტიკოსთა ქცევის მიღმა იდენტობის აღიარებისთვის და სტატუსის ამალღებისთვის ბრძოლაა. რესურსებისთვის რადიკალიზმი და უკომპრომისობა სწორედ აღნიშნულით აიხსნება.

პოლარიზაციის პრობლემასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია ფრიდრიხ ებერტის ფონდის სამხრეთ კავკასიის წარმომადგენლობის მიერ ჩატარებული კვლევა, რომელიც ეხება ქართული პოლიტიკური პარტიების შეხედულებებსა და იდეოლოგიურ განსხვავებებს. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხა პოლიტიკური პარტიების შეხედულებები სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით. კვლევამ დაადგინა, რომ პოლიტიკურ პარტიებს აშკარად გამოხატული განსხვავებული შეხედულებები აქვთ სხვადასხვა შიდა პოლიტიკურ საკითხთან მიმართებით, თუმცა ქვეყნის ძირითად დასავლურ კურსზე და ლიბერალური დემოკრატიის განვითარების კუთხით მათი შეხედულებები ემთხვევა. „პოლიტიკურ პოლარიზაციაზე საუბარი საქართველოში დიდ წილად გადაჭარბებულია“ [კახიშვილი, კემელავა, პაპავა, სიჭინავა, 2021: 37]. ნაშრომი მეტად საინტერესო შედეგს გვიჩვენებს, თუმცა გასათვალისწინებელია ისეთი მოვლენები, სადაც დაპირისპირება პიკს აღწევს და აფერხებს ქვეყნის განვითარებას (2020 საპარლამენტო არჩევნების შემდგომ მიმდინარე პროცესები და 2022 ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მიღების შეფერხება). აღნიშნული

კვლევა მიმდინარეობდა ამ ორ მნიშვნელოვან თარიღს შორის, ამიტომაც საინტერესოა დასკვნის გადასინჯვა. მნიშვნელოვანია, რომ საზოგადოების პოლიტიკური პოლარიზაციის გამწვავებაზე დიდ გავლენას ახდენს მედიასივრცე, რომელიც რეალურად ნეიტრალურ მხარედ უნდა მოიაზრებოდეს. აღნიშნულს ეხება ნინო რობაქიძის სტატია – „პოლიტიკური პოლარიზაცია და მედია – რა საფრთხის წინაშე დგას დემოკრატიული პროცესი საქართველოში?“ და კვლევის საფუძველზე ცდილობს გაანალიზოს რამდენად მიკერძოებულია ქართული მედიასივრცე არჩევნების პერიოდში და რა პრობლემებს წარმოშობს ის. ქართული პოლარიზაციის მახასიათებლების აღწერასთან დაკავშირებით საინტერესო ანალიზია წარმოდგენილი საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის ანალიტიკოსის, ნინო სამხარაძის ნაშრომში **“What Does the Polarization in Georgia Look Like and How to Measure it”**. აქ განხილულია ძირითადი შემაფერხებელი ფაქტორები, რომლებიც ხელს უშლის დეპოლარიზაციას. გაანალიზებულია 2021 წლის არჩევნებიდან დღევანდელობამდე პერიოდი. ნაშრომი გამოყოფს საქართველოსთვის დამახასიათებელ და აქტუალურ ელიტურ-აფექტურ პოლარიზაციას.

ჩემი კვლევისთვის საინტერესო და მნიშვნელოვან ნაშრომს წარმოადგენს კას მიუდეს **“The Populist Zeitgeist”**, სადაც ავტორი საუბრობს პოპულიზმზე, თუ როგორ უწყობს ის ხელს საზოგადოების დაყოფას ორ ანტაგონისტურ ჯგუფად, რასაც პოლარიზაციამდე მივყავართ (Mudde, 2004). პოპულიზმი პოლარიზაციის თანმდევი პროცესია, რომელიც პოლიტიკოსთა რადიკალური ქცევისა და საზოგადოების მობილიზაციის ერთ-ერთი წინაპირობაა.

კვლევის მიზანი. საკვლევი თემის აქტუალურობიდან გამომდინარე, ჩემი კვლევის მიზანია სიღრმისეულად ვიკვლიო, თუ როგორ ხასიათდება პოლარიზაცია ქართულ პოლიტიკურ სივრცეში და გამოვყო ის საშინაო პოლიტიკური ფესვები, რომლებიც ამწვავებს მას. მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს 2012 წლიდან დღემდე ჩატარებული არჩევნების შემდგომ პოლიტიკურ ელიტებში წამოჭრილი საკითხებისა და, ზოგადად, გარემოს ანალიზი. ეს საშუალებას მოგვცემს საქართველოში პოლიტიკური სპექტრის შეხედულებების და მისწრაფებების დადგენასა და მათ მიერ წამოჭრილი საკითხების გააზრებაში. პოლარიზაციის პრობლემა საქართველოში პრეცედენტული შემთხვევა არაა, ის სხვა ქვეყნებსაც ახასიათებთ. ქვეყანაში აუცილებელია განსხვავებული აზრი და პოლიტიკურ პარტიათა მრავალფეროვან იდეათა ჭიდილი. თუმცა ეს უკანასკნელი უნდა ეფუძნებოდეს გარკვეულ ლოგიკურ ფუნდამენტს და, უპირველესად, არ უნდა აზიანებდეს ქვეყნის მომავალს. ამიტომაც მნიშვნელოვანი ამოცანაა გავიაზროთ პოლიტიკურ პარტიათა იდეოლოგიური ნარატივი და საყრდენი, რომელიც ეკვივალენტური უნდა იყოს მათ განცხადებებსა თუ ქმედებებთან. აღნიშნული საშუალებას მოგვცემს გავცეთ კითხვებზე პასუხი, თუ როგორ ხასიათდება პოლარიზაცია საქართველოში, რა როლს თამაშობს პოლიტიკურ პარტიათა იდეოლოგიური ჩარჩოს სხვაობა და რატომ მწვავდება დღითი დღე პოლიტიკური პოლარიზაციის საკითხი ქვეყანაში. წინასწარი ვარაუდის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ კვლევის ფარგლებში ჩამოყალიბდა რამდენიმე ჰიპოთეზა. პირველ რიგში, ეს პრობლემა საქართველოსთვის არახალია, ამიტომაც მისი ფესვები წარსულში უნდა ვეძიოთ. მეტად სავარაუდოა, რომ პოლარიზაციის პრობლემას საქართველოში დიდწილად განაპირობებს იმპერიული საბჭოთა პოლიტიკური მემკვიდრეობა. ასევე, საქართველოში პოლიტიკური პოლარიზაცია ხასიათდება არა კონკრეტულ იდეოლოგიათა განსხვავებულობით, არამედ საზოგადოების მტრებად და მეგობრებად დაყოფით, რაც ნოყიერ ნიადაგს უქმნის პოპულიზმის განვითარებას. ამასთანავე, კვლევის ერთ-ერთ ჰიპოთეზას წარმოადგენს პოლიტიკური სპექტრის რადიკალიზაციის საკითხი, რომელიც უკავშირდება ბრძოლას რესურსებისთვის, რაც ქართული პოლიტიკური სისტემის შედეგია.

თეორიული ჩარჩო. პრობლემა, რომელიც შეუიარაღებელი თვალთაც ჩანს, ეს არის ბრძოლა ხელისუფლებისთვის, რადიკალიზმი და არაჯანსაღი დაპირისპირება. მკვლევართა და

პოლიტოლოგთა უმრავლესობა პოლარიზაციის პრობლემას ხშირად ეკონომიკური რესურსების მოპოვებას უკავშირებს, თუმცა აღნიშნული საკითხის უკეთ გასააზრებლად, ვფიქრობ, ადამიანის მოტივაციისა და ფსიქოლოგიური არსის უფრო სიღრმისეული შესწავლაა საჭირო. სწორედ აღნიშნულ საწყისებზე საუბრობს ცნობილი ამერიკელი პოლიტოლოგი და ფილოსოფოსი ფრენცის ფუკუიამა თავის წიგნში „იდენტობა: იდენტობის თანამედროვე პოლიტიკა და ბრძოლა აღიარებისთვის“. ავტორი აყალიბებს იდენტობის პოლიტიკის თეორიას, რომელიც მჭიდრო კავშირშია ადამიანების ერთმანეთთან დაპირისპირებასა თუ გაერთიანებასთან. „იდენტობის პოლიტიკამ შეიძლება გამოიწვიოს ან ერის გაერთიანება, ან რევოლუცია, ან ავტორიტარიზმი“ [ფუკუიამა 2018: 31]. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, ავტორი ადამიანური ბუნების საწყისებამდე მიდის და თიმოსსა და მის ნაწილებს ეხება. ფუკუიამას განმარტებით, თიმოსი სულის ის ნაწილია, რომელიც აღიარებისკენ და დაფასებისკენ მიიწევს. მასში მოიაზრება ასევე თანასწორად და სხვაზე უპირატესად აღიარების ადამიანური სურვილი. საუკუნეების მანძილზე უამრავი დაპირისპირება თუ სამოქალაქო ომი მომხდარა ღირსების შელახვისა და თანასწორად აღიარების სურვილის დასაკმაყოფილებლად (ქალების უფლებებისთვის ბრძოლა, სამოქალაქო ომი ამერიკაში, შავკანიანთა უფლებების აღიარებისთვის და საფრანგეთის რევოლუცია). ეს იდენტობის მნიშვნელოვანი ნაწილია, რაც აუცილებლად უნდა იყოს გამონახული და დაფასებული. თუმცა ხასგასამელია ისიც, რომ ხშირად ადამიანური სურვილი არა მხოლოდ თანასწორად აღიარებისკენ, არამედ უპირატესად აღიარებისკენ მიისწრაფვის, რასაც ავტორი პატივმოყვარეობასთან აკავშირებს (მეგალოთომია). მატერიალური მოტივაცია ადამიანის ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი მოთხოვნილებაა, თუმცა ის ძლიერ არის გადაჯაჭვული იდენტობასა და აღიარების მოთხოვნასთან. ეკონომისტების აზრით, სარგებლის მოტივაცია რესურსების მოპოვებას უკავშირდება, თუმცა, ფუკუიამას აზრით, აქ მნიშვნელოვანი სიღრმისეული დეტალია უგულვებლყოფილი – ესაა თიმოსი, ანუ საზოგადოებაში სტატუსის ამალგებისა თუ დამკვიდრების სურვილი. აქედან შეიძლება ითქვას, რომ, თუ ადამიანის მოტივაცია უკავშირდება რესურსების მოპოვების სურვილს, მასში იმალება აღიარების მოთხოვნილება. საქართველოში ხშირად ბრძოლის რადიკალურ მეთოდებს ვაწყდებით, რაც უკიდურესი პოლარიზაციის შედეგია. პოლიტიკოსთა ქცევა და დაპირისპირება მნიშვნელოვნად მეტყველებს არა მხოლოდ მათ, არამედ, ზოგადად, საზოგადოების პოლიტიკურ კულტურაზე. პოსტსაბჭოთა საქართველოს მნიშვნელოვნად გაუჭირდა და უჭირს იმ ნარჩენებისგან განთავისუფლება, რაც საბჭოთა იმპერიულმა პოლიტიკურმა კულტურამ დაუტოვა. სტივენ ჯონსის თეორიის თანახმად, საქართველო იმიტომაც არის გაყოფილი ერი, რომ ხელისუფლებასა და, ზოგადად, პოლიტიკაში მოვიდნენ საბჭოთა თარგზე გამოჭრილ ადამიანთა გაერთიანებები. სახელმწიფოს სხვადასხვა სტრუქტურაში შესინთეზდა საეჭვოდ გამდიდრებული „რეინკარნირებული ნომენკლატურა“ [ჯონსი, 2012: 4]. ლიდერებზე და კულტებზე ორიენტირებულმა საბჭოთა პოლიტიკამ ჩამოაყალიბა საზოგადოების ინდიფერენტული დამოკიდებულება პოლიტიკური პარტიების მიმართ, თუმცა მნიშვნელოვნად გააძლიერა პერსონიფიცირებული პოლიტიკის პრობლემა. ამ უკანასკნელმა, თავის მხრივ, წარმოშვა ლიდერების გააქტიურებული მობილიზაცია და რადიკალიზმი პირველობისთვის. ზემოთ აღნიშნული იდენტობის პოლიტიკის თეორიის შესაბამისად კი, მიზნის მიღწევისთვის, პოლიტიკოსები ყველანაირ საშუალებებს იყენებენ. ისინი აპელირებენ მწვავე პრობლემებით და ცდილობენ საზოგადოებაში კარგი სახელის მოხვეჭას. შესაბამისად, იდენტობის პოლიტიკა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც გავლენას ახდენს პოლიტიკოსთა ქმედებაზე.

მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს პოლიტიკური პოლარიზაციის თანმდევნი პრობლემა – პოპულიზმი, რომლითაც მარტივად ხდება საზოგადოების მანიპულირება და მწვავე საკითხებით აპელირება. მიუხედავად იმისა, რომ პოპულიზმი სხვადასხვა სახით გვევლინება მსოფლიოში, მის

ერთ-ერთ საერთო მახასიათებლად შესაძლოა გამოვყოთ ის არამყარი იდეოლოგიურ-პოზიციური თუ ღირებულებითი საკითხები, რომლითაც ხშირად მანიპულირებენ პოპულისტები. თეორეტიკოსი და ფილოსოფოსი, პოპულიზმის მკვლევარი თავის წიგნში *“Populism: What’s in a name?”* განიხილავს ამ ფაქტორებს და გვთავაზობს საინტერესო კონცეპტს, რომელსაც „ცარიელ აღმნიშვნელს“ (*empty signifier*) უწოდებს. ლაკლაუს აზრით, საზოგადოების აზრის პოპულისტური მობილიზაცია და მანიპულაცია ხდება იმ საზოგადოებაში, სადაც არის ბევრი ცარიელი აღმნიშვნელი (*Laclau 2015*). ნებისმიერი მოვლენა, რომელიც არ არის მკაფიოდ განსაზღვრული და არ აქვს მკაფიო მნიშვნელობა, არის ცარიელი აღმნიშვნელი. მისი შევსება შეიძლება მოხდეს როგორც „კარგი“, ისე „ცუდი“ ნარატივებით. შესაბამისად, პოლიტიკურ ოპონენტებს მარტივად შეუძლიათ გამოიყენონ საკუთარი მიზნებისთვის აღნიშნული საკითხი და ზეგავლენა მოახდინონ საზოგადოებაზე. ცარიელი აღმნიშვნელი, საქართველოს შემთხვევაში, შეგვიძლია განვსაზღვროთ, როგორც დამოკიდებულებები დასავლეთის მიმართ, რომელიც მკაფიოდ არ არის ჩამოყალიბებული და მუდმივი გადაფასების პროცესშია. აღნიშნულს კარგად იყენებენ განსაკუთრებით მემარჯვენე პოპულისტური ჯგუფები და ევროპას წარმოადგენენ მტრად, რომელიც ქართულ იდენტობას, ტრადიციებს, სუვერენიტეტს უქმნის საფრთხეს.

სტატიის ფარგლებში განვიხილავ პოპულიზმის ორ მიდგომას (იდეურს და პოლიტიკურ-სტრატეგიულს), რადგან, ქვეყნის პოლიტიკური პროცესებიდან გამომდინარე ორივე მათგანი უკეთ ასახავს ქვეყნის პოლიტიკურ სპეციფიკას და პოლიტიკური პოლარიზაციის მნიშვნელოვან ასპექტებს. პოლიტიკურ-სტრატეგიული მიდგომა უკავშირდება პოლიტიკოსთა ოპორტუნისტული ქმედების ახსნას პოპულიზმის ჭრილში, რომელიც მიზანმიმართულია ხალხის მობილიზაციისკენ და მხარდაჭერის მოპოვებისკენ. მარტივად რომ ვთქვათ, ეს არის დემაგოგია – ფარისევლობით მასების მართვა და საკითხის არამართებულად ან პირადი ინტერესების შესაბამისად წარმოჩენა (*Weyland 2017*). აღნიშნული კი ქართული რეალობისთვის უცხო არ არის. დღეს ქვეყანაში პოლიტიკური დებატები შემოიფარგლება ელექტორალური სარგებლის მიღებისთვის გაკეთებული განცხადებებით და რადიკალიზმით. პოპულიზმის მოზღვავენას ადგილი აქვს წინა საარჩევნო დაპირებებისას, როდესაც აპელირება ხდება საზოგადოებისთვის პოპულარულ საკითხებზე. ვეილენი, სტრატეგიულ მიდგომაზე საუბრისას, ყურადღებას ამახვილებს პერსონიფიცირებულ პოლიტიკაზე, როდესაც საზოგადოება საკუთარ თავს აიდენტიფიცირებს ლიდერთან. ბევრ ადამიანს სწყურია საზოგადოებისადმი კუთვნილების გრძნობა, რომელიც წარმოიქმნება გამოჩენილი, გაბედული ლიდერისადმი ძლიერი ერთგულებით. იქ, სადაც ლიდერი მართავს ქარიზმას და ხალხის დიდ მასას, ვითარდება ღრმა პიროვნული იდენტიფიკაცია (*Weyland 2017*).

ქართულ პოლიტიკურ სპექტრში ხშირად ვხვდავთ პოპულიზმის იდეური მიდგომის ელემენტებსაც ოპოზიციური პარტიების მხრიდან, რომელიც გამოიხატება ხელისუფლებასა და ხალხს შორის უფსკრულის გაღრმავება, გამძაფრება, ხაზგასმის მცდელობებში. პოპულიზმის იდეოლოგიური მიდგომის მომხრე და ფუძემდებელი კას მიუდემიჩნევს, რომ საზოგადოება დაყოფილია ორ, ჰომოგენურ და ანტაგონისტურ ჯგუფად, სადაც ერთ მხარეს არის „ხალხი“, მეორე მხარეს კი „კორუმპირებული ელიტა“. მიუდემიჩნევს პოპულიზმს უწოდებს წვრილცენტრულ იდეოლოგიას, რადგან მას შეუძლია შეერწყას ნებისმიერ იდეოლოგიას, მაგ: კომუნიზმს, ნაციონალიზმს ან სოციალიზმს. ამასთანავე, პოპულიზმს ახასიათებს როგორც მანიქეურ მსოფლმხედველობას, სადაც საზოგადოება იყოფა მტრებად და მეგობრებად. ოპონენტები არ არიან უბრალოდ განსხვავებული აზრის მქონე პირები. ისინი „ბოროტები“ არიან. მეორე მხარეს კი „სიკეთე“ დგას (*Mudde 2004: 544*). საზოგადოების მტრებად და მეგობრებად დაყოფის პოლიტიკა პოლარიზაციისა და რადიკალიზაციის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია, რომელიც საფრთხეს უქმნის კონსოლიდირებული, დემოკრატიული მთავრობის არსებობას და კონსენსუსს. მიუდემს და კალვასერის მოსაზრებით,

პოპულიზმი წარმოიქმნება იქ, სადაც დემოკრატია სუსტია (Mudde & Kaltwasser 2012). აღნიშნული დაკავშირებულია პოლიტიკური პარტიების მყოფე იდეოლოგიურ საფუძვლებთან, რომელიც ცდილობს არა უბრალოდ საკუთარი მხარდამჭერების ინტერესების დაცვას, არამედ მთელი საზოგადოების მობილიზაციას ნებისმიერი საშუალებით და სრული უმრავლესობით გამარჯვებას. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ, საქართველოს შემთხვევაში, პოპულიზმის ზემოთ აღნიშნული მიდგომა მნიშვნელოვნად არის ერთმანეთთან გადაჯაჭვული, რადგან პოლიტიკოსი ხშირად ორივე მეთოდს მიმართავს გარემოებებიდან გამომდინარე. პოლიტიკურ-სტრატეგიულ მიდგომას მნიშვნელოვანი პრობლემა ახასიათებს – რთული დავადგინოთ, თუ ვინ არის ნამდვილად პოპულისტი დემაგოგი. შეუძლებელია პოლიტიკოსთა აზრების კითხვა და რაციონალურად დასაბუთება. მას გარკვეული დრო სჭირდება, რათა შეჯერდეს განცხადებათა და ქცევათა ეკვივალენტურობა. როგორც რაღაც დარწმუნებულად აღნიშნა, „ერთის პოპულიზმი მეორეს დემოკრატიაა და პირიქით“ [Mudde 2004: 543]. თუმცა დღევანდელი ქართული პოლიტიკური სივრცე მარტივი დასკვნის გაკეთების საშუალებას გვაძლევს, რომ პოპულიზმი ჩვენს რეალობაში არსებობს. პოპულისტი ლიდერები თამაშობენ ადამიანთა ემოციურ მხარეზე და ახდენენ საზოგადოების მობილიზაციას პირადი მიზნებისთვის. აქედან გამომდინარე, ზემოთ მოყვანილი საკითხები ერთმანეთის ჯაჭვური რეაქციაა. იდენტობის თეორია – სხვაზე უპირატესად აღიარების სურვილი დაკავშირებულია რესურსების მოპოვების სურვილთან, ხოლო მატერიალური კეთილდღეობისთვის და სტატუსის ამალღებისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობა არჩევნებში გამარჯვება და ხელისუფლებაში მოსვლაა, რა დროსაც უკიდურეს რადიკალიზმს ვაწყდებით. მიზნის მიღწევისთვის მიმდინარეობს ყველა საშუალების გამოყენება, მანიპულირება, დემაგოგია და ა.შ.. საბოლოოდ კი ქვეყანაში მწვავე პოლარიზაცია პრობლემას უქმნის ქვეყნის სტაბილურობას, დემოკრატიულ განვითარებასა და ევროატლანტიკურ სივრცეში ინტეგრაციას.

თავი 1

საბჭოთა პოლიტიკური მემკვიდრეობა

როდესაც საქართველოში მწვავე კრიზისზე ვსაუბრობთ, შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ პოლიტიკურ კულტურას, რომელიც გამოირჩევა საბჭოთა ელემენტებით. კომუნიზმი მეოცე საუკუნის ყველაზე მასშტაბური, მასობრივი და სასტიკი მოვლენა იყო მსოფლიოში. მან პირველ რიგში დაარტყა ქვეყნის ისეთ ძალას, რომელიც განვითარება-წინსვლის სანინდარია – გადაასახლა ან დახვრიტა ინტელიგენციის დიდი ნაწილი, შეიჭრა ადამიანის ყველა სფეროში და მოახდინა მისი ტრანსფორმაცია. მიმდინარეობდა მზარდი „კულტურული რევოლუცია“. სკოლებში განათლება ისწავლებოდა, რა თქმა უნდა, მარქსისტ-ლენინისტური იდეოლოგიის შესაბამისად. ისტორია გამოიყენებოდა, როგორც იდეოლოგიური იარაღი, ხდებოდა მისი გადანერა და არასასურველი ფაქტების შენიღბვა. მარტივად რომ ვთქვათ, ისინი თესავდნენ იმ მარცვალს, რომლის ნაყოფი უპირობო მორჩილება, ერთგულება, თაყვანისცემა და შიში იყო. საბჭოთა პროექტების საფუძველზე გამოიძერწა სრულიად ახალი კულტურული ღირებულებების მქონე „საბჭოთა ადამიანი“. შესაბამისად, ტოტალიტარული სახელმწიფოს მიერ ჩამოყალიბებულ ღირებულებათა ერთობლიობა მის ნგრევასთან ერთად არ გამქრალა. საქართველოს დამოუკიდებლობას სწორედ საბჭოთა სისტემაში აღზრდილმა მოსახლეობამ დაუჭირა მხარი. გასაკვირი არაა, რომ საზოგადოებას მნიშვნელოვნად გაუჭირდა იმ პრობლემებისა თუ გამოწვევების დაძლევა, რასაც ქვეყანა 1990-იანი წლებიდან წააწყდა. სტივენ ჯონსის აზრით, დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, საბჭოთა ფსიქოლოგია დაბრკოლებას წარმოადგენდა იმ დემოკრატიისთვის, რომელზეც ქართული საზოგადოება ამყარებდა იმედებს. „ერთ-ერთი ყველაზე საზიანო მემკვიდრე-

ობა, რაც საბჭოთა კავშირმა დაგვიტოვა, სოციალური და პოლიტიკური უფსკრული გახლდათ ელიტებსა და „სუბიექტებს“ შორის“ [ჯონსი 2012: 11]. მათ დანერგეს მტრის ხატის სისტემა, რომელიც მოქმედებდა როგორც გარეგან, ისე შინაგან მტერზე. ნაციონალიზმის აფეთქება, რომელიც დამოუკიდებლობით დაგვირგვინდა, მნიშვნელოვნად ხასიათდებოდა გაყოფილობით „ჩვენ და „ისინი“. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ზვიად გამსახურდიას და, ზოგადად, პოლიტიკურ ელიტას ახასიათებდა სიძულვილის ენით საუბარი. ყოველი განსხვავებული აზრის ავტორი აღქმული იყო, როგორც მტერი. ამიტომაც ხშირი იყო ისეთი რიტორიკა, როგორიცაა: „მტერი“, „მოლაღატე“, „რუსეთის აგენტი“, „ჯაშუში“, „პრორუსული“, „კორუმპირებული“ და ა.შ., რასაც დღესაც ხშირად ვისმენთ პოლიტიკური დისკურსის პროცესში. სტივენ ჯონსი აღნიშნავს, რომ, დამოუკიდებლობის გამოცხადების მიუხედავად, პოლიტიკაში რეალურად დაბრუნდნენ ისევ ის პირები, რომლებიც აღზრდილნი იყვნენ საბჭოთა ღირებულებების შესაბამისად. საქართველოს პირველი პრეზიდენტი, რომელიც აქტიურად უპირისპირდებოდა საბჭოთა სისტემას და საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის იღვწოდა, განვითარდა კომუნისტურ სივრცეში. ვითარება შემდგომ პერიოდში მეტად გამწვავდა. სამოქალაქო ომის პირობებში, ხელისუფლებაში დაბრუნდნენ საეჭვოდ გამდიდრებული პირები, რომლებიც დამოუკიდებლობამდე ემსახურებოდნენ კომუნისტურ პარტიას. დამოუკიდებელი საქართველო, რეალურად, აღმოცენდა არა „კომუნიზმის ნანგრევებზე, არამედ კომუნიზმის ნანგრევებით“ [ჯონსი 2012: 4], რასაც დევიდ სტარკმა რეკომენდაცია უწოდა. ერის დაქსაქსულობამ და უკიდურესმა ძალადობრივმა მეთოდებმა საბოლოოდ დაამხო ლეგიტიმურად არჩეული ხელისუფლება. საქართველოში დაბრუნდა ავტორიტარიზმი, რომელიც ასე ჩვეული იყო პოსტაბჭოთა სივრცის საზოგადოებისთვის. მინდა ხაზი გავუსვა მკაფიოდ იმ მოსაზრებას, რომ აღნიშნული უკავშირდებოდა სწორედ საბჭოთა პოლიტიკური კულტურის ფესვებს და იმ საზოგადოებას, რომელიც ძალიან შორს იყო დემოკრატიული, ჯანსაღი გარემოსგან.

ქართული საზოგადოების კულტურა ყოველთვის ორიენტირებული იყო ერის გამირების ძიებით. სახელმწიფოსადმი უნდობლობამ ეკონომიკის საჯარო საკითხებისა და პოლიტიკური პარტიების მიმართ გააჩინა აუცილებლობა ერის ხელმძღვანელისა, რომელიც გაერთიანების შესაძლებლობას მისცემდა ერს და არ დაუშვებდა მარგინალური ძალების მოძრაობას. ქართველების უმეტესობა იდენტიფიცირებს და ენდობა ძლიერ ქარიზმატულ ლიდერებს, ეს აისახება საქართველოს ძღვევამოსილი მონარქების, დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის მიმართ ნოსტალგიით (ჯონსი 2012). თანამედროვე პირობებში, აღნიშნული მონარქის პოზიცია ქვეყნის მთავარ-სარდალს უნდა შეეთავსა. საბჭოთა ამ პროექტის საფუძველზე, ქვეყნის მესამე პრეზიდენტის პირობებში, ჩამოყალიბდა სუპერსაპრეზიდენტო რესპუბლიკა, ლიდერის ფართო უფლებამოსილებითა და სუსტი ოპოზიციური პარტიების სახით. საბჭოთა მანქანის მიერ ისტორიის გადაწერისა და ქართული საზოგადოების ეროვნული გრძნობის სათავესოდ გადაკეთების შედეგი, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ერის გადამრჩენელის და ლიდერის გამუდმებით ძიება, ყოველ ნაბიჯზე თან სდევს დღევანდელობას. მსგავსად დატრიალდა ბორბალი 2012 წელს, როდესაც ქართულ პოლიტიკურ კულტურაში მნიშვნელოვნად ჩაბეჭდილი გმირისა და მზრუნველის ძიებით, საზოგადოებამ „ერის მამად“ შერაცხა ბიძინა ივანიშვილი და მისი პარტია, რომელმაც არჩევნებში ხმათა სრული უმრავლესობა მოიპოვა. აქედან შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ საქმე გვაქვს პერსონალიზებულ პოლიტიკასთან. ქარიზმატული ლიდერებისადმი ფოკუსირებულია ასევე მედიის ყურადღებაც და ხშირად სხვა პარტიის წევრების შეხედულებები ინტერესს მიღმა რჩება (Rahat & Sheaffer 2007). მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში უამრავი პარტია ფუნქციონირებს, საპარლამენტო არჩევნების დროს მხარდაჭერა დიდი უთანაბრობით ნაწილდება. აღნიშნული კი მოწმობს იმას, რომ ბევრი პარტიის არსებობა აუცილებლად მრავალპარტიულ სისტემას არ მოიპოვებს. ქართულ პოლიტიკურ სპექტრში ხდება წევრების იერარქიულად დალაგება და აღნიშნუ-

ლი პარტია ასოცირდება ან გათანაბრებულია მათ ლიდერთან. „ასე იყო ყველა მნიშვნელოვანი პარტიის და, განსაკუთრებით, მმართველი პარტიების შემთხვევაში. ისტორიას თუ გადავავლებთ თვალს, სწორედ გამსახურდიას, შევარდნაძის, სააკაშვილისა და ივანიშვილის პიროვნებებმა ითამაშეს გადამწყვეტი როლი მათი პარტიების წარმატებაში“ [ავალიშვილი 2015: 2]. მსგავსმა პერსონიფიცირებამ მკვეთრად შეასუსტა მრავალპარტიული სისტემისა და, ზოგადად, კოალიციური მთავრობის არსებობის იდეა. პერსონალიზებზე ორიენტირებული საზოგადოება დამოკიდებული და მარტივად მართვადია. ქარიზმატული ლიდერის მიმართ ნდობის გრძნობა მაღალია და, შესაბამისად, უკანა პლანზე გადადის საგნობრივი დიალოგი ქვეყნისთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე. პერსონიფიცირებული პოლიტიკა საფრთხეს უქმნის პარტიული სისტემის ინსტრუმენტალიზაციას და კონსოლიდირებული მთავრობის არსებობის შანსს. პირადი მტრობის ფონზე შეუძლებელია საჭირო დიალოგისა თუ დებატების წარმოება, რომელიც მნიშვნელოვანი იქნება ქვეყნის ეკონომიკური თუ სოციალური მდგომარეობისთვის (Bértoa 2017). პერსონიფიცირებამ, ლიდერის/გმირის გარშემო ორიენტირებამ შეაფერხმა დემოკრატიისკენ სვლა. შესაბამისად, საბჭოთა ღირებულებითი სისტემის მარნუხებში დღესაც მნიშვნელოვნად არის გახვეული ქართული რეალობა. იმისათვის, რომ დღეს გავიაზროთ, თუ რატომ არ ყვავის დემოკრატია საქართველოში, რატომ ვართ ჯერ კიდევ პოლარიზებული და რატომ ვებრძვით ერთმანეთს, პირველ რიგში, აუცილებელია სწორედ საბჭოთა მემკვიდრეობის გააზრება. დიდი ხანი არაა, რაც ამხელა იმპერია განადგურდა. რთულია იმ ფსიქოლოგიური ტრავმების გადალახვა, რომელიც ახასიათებს ქართულ საზოგადოებას. რაც არ უნდა პარადოქსად გვეჩვენებოდეს, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობა გმობს საბჭოთა სისტემურ წყობილებას და ახასიათებს, როგორც უკიდურესი ძალადობის მანქანად, პოლიტიკურ სივრცეში ისევ ვლინდება როგორც საბჭოური ქვეშევრდომული პოლიტიკური ორიენტაციები, ისე პოლარიზაციისა და ფრაგმენტაციის მაღალი დონე პოლიტიკური პარტიების მხრიდან.

1.1. ტოტალიტარული სისტემის გადმონაშთი

როდესაც ვსაუბრობთ პოლიტიკოსებისა და, ზოგადად, საზოგადოების პოლიტიკურ ქცევაზე ან გამოხატვის მეთოდებზე, პირველ რიგში, საქმე გვაქვს პოლიტიკურ კულტურასთან. მასზეა დამოკიდებული პოლიტიკური სისტემის რაობა და ხარისხი. გაბრიელ ალმონდმა და სიდნეი ვერბამ გამოყვეს პოლიტიკური კულტურის რამდენიმე ტიპი – მრევლის, ქვეშევრდომისა და მონანილის ორიენტაციები (ხუნდაძე 2016). პოლიტიკური რეჟიმი ხელს უწყობს ხალხის პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბების პროცესს. მაგალითად, ავტორიტარული და, განსაკუთრებით, ტოტალიტარული სახელმწიფოები ნერგავენ და ქმნიან ქვეშევრდომის ორიენტაციის მქონე საზოგადოებას, სადაც უპირობო მორჩილება, დაბალი აქტივიზმი და პარტიის ან ერთი პიროვნების კულტია აღიარებული. საბჭოთა ისტორიის ფონზე, რთულია ვისაუბროთ საქართველოში პოლიტიკური კულტურის მაღალ დონეზე, რადგან აქ ტოტალიტარული მემკვიდრეობისა და შემდგომ ავტორიტარული რეჟიმების გავლენამ მნიშვნელოვნად შეანელა განვითარება დემოკრატიზაციისკენ. ექსპერტთა აზრით, პოლიტიკური კულტურის დაბალი დონე ხშირად კავშირშია უკომპრომისობასთან, რასაც პოლარიზაციამდე მივყავართ. პოლარიზაცია გარკვეულ დონეზე საჭიროა. პრობლემა არის დაპირისპირების ხარისხში, უფრო მეტად, რადიკალიზმში, ფუნდამენტალიზმსა და ნულოვანი თამაშის წესებში, როდესაც ან ყველაფერს იგებ, ან ყველაფერს კარგავ. უკომპრომისობა და განსხვავებული აზრის მიუღებლობა პოლიტიკური კულტურის ნაწილია. საბჭოთა მანქანამ გავლენა მოახდინა აგრესიული პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე. საბჭოთა კავშირის იდეოლოგიის და შემდგომ სისტემის ნგრევის ფონზე განვითარებულმა სოციალურ-კულტურულმა შოკმა წარმოშვა ნიჰილიზმი, უნდობლობა, კონფორმიზმი, განსხვავებუ-

ლი აზრის მიუღებლობა მწვავე რიტორიკით და პოლარიზაცია. საქართველოში აღნიშნული წარმოადგენს პოლიტიკურ ქცევათა ერთობლიობას, რომელიც პოლიტიკური კულტურის დონეს უკავშირდება.

პოლიტიკური კულტურის მაღალი დონით და მონაწილის ორიენტაციის სიჭარბით საქართველოში დღესაც არაა მაღალი მაჩვენებელი. იმისათვის, რომ დადგინდეს როგორია ქვეყანაში პოლიტიკური კულტურის დონე და რომელი სახე ჭარბობს, აუცილებელია შეჯამდეს ქცევების ერთობლიობა, თუ როგორ რეაგირებს საზოგადოება სისტემის შემავალი და გამომავალი პროცესების მიმართ. ამასთან, პოლიტიკური კულტურის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ ინდიკატორს არჩვენები წარმოადგენს. კავკასიის ბარომეტრის 2012-2017 წლის კვლევებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოში გამოკითხულთა 80%-ზე მეტი მნიშვნელოვნად მიიჩნევს არჩვენებში მონაწილეობის საკითხს (კავკასიის ბარომეტრი 2012-2017), თუმცა, ცესკოს მონაცემებით, 2016 წლის საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო დარეგისტრირებული ამომრჩევლების 51%-მა (CEC 2016), რაც იმას ნიშნავს, რომ არჩევნებში მონაწილეობის მაჩვენებელი არაა სახარბიელო. კავკასიის ბარომეტრის კვლევების მიხედვით, ასევე დაბალი მაჩვენებელია საჯარო შეხვედრებში მონაწილეობისა და სხვა სამოქალაქო აქტივიზმის კუთხით. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ დაბალია პოლიტიკური ინსტიტუტების მიმართ ნდობა. მაგალითად, 2012 წელს, კითხვაზე „რამდენად ენდობოდნენ საქართველოს პარლამენტს“, ნდობის ხარისხი 44% უტოლდებოდა, ხოლო 2019 წლისთვის ეს მაჩვენებელი 15%-მდე დაეცა (კავკასიის ბარომეტრი 2012, 2019). ამასთანავე, მნიშვნელოვნად დაბალია ნდობა პოლიტიკური პარტიების მიმართ. 2012 წელს გამოკითხულთა 22% არ ენდობა, ხოლო 2019-ში აღნიშნული ციფრი 50%-მდე იზრდება (კავკასიის ბარომეტრი 2012-2019). შესაბამისად, ხშირად ნდობის ფაქტორი განაპირობებს არჩევნებში მონაწილეობის ხარისხსაც. ეს მონაცემები ცხადყოფს, რომ მონაწილის ორიენტაციები საქართველოში ნაკლებად ჭარბობს. პოლიტოლოგი გია ნოდია პოლიტიკოსთა რადიკალიზაციას უკავშირებს პოლიტიკურ კულტურას, რომელიც ნდობის დეფიციტით გამოირჩევა. „პოლიტიკურ პარტიათა რადიკალიზაცია შეიძლება დაუკავშიროთ უნდობლობას, უნდობლობა არის ჩვენი სოციალური კულტურული ფენომენი. სოციალური ნდობის დეფიციტი არის მანიშნებელი, რომელიც უკავშირდება პოლარიზაციას. საბჭოთა მემკვიდრეობა იყო ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელმაც შეუწყო ხელი ნდობის შემცირებას ადამიანებს შორის. ადამიანები არ ენდობიან ორგანიზაციებს, არ ენდობიან ერთმანეთს. სერიოზული ორგანიზაციები იმიტომ ვერ იქმნება, რადგან ნდობაა დაქვეითებული. ნდობა არის ლიდერის ძლიერი პიროვნებების მიმართ, რაც ხშირად პოლიტიკის პერსონიფიცირებას გულისხმობს“ – გია ნოდია (პირისპირი ინტერვიუ. 17.01.2024).

1.2. სიძულვილის ენა და საბჭოური ელემენტები

პოლიტიკური ქცევისა და, შესაბამისად, პოლიტიკური კულტურის ნაწილია პოლიტიკოსთა დისკუსიის ფორმა და დამოკიდებულება ოპონენტების მიმართ. ქართულ პოლიტიკურ ელიტას მნიშვნელოვნად ახასიათებს სიძულვილის ენა და ინვექტივის განხორციელება ერთმანეთის მიმართ. ის ძირითადად სცდება ემოციებზე დაფუძნებულ სიტუაციურ შემთხვევითობას და არის მიზანმიმართულად განხორციელებული, ოპონენტის გაშავების მცდელობა. სიძულვილის ენა და პოლარიზაცია მნიშვნელოვან კავშირშია ერთმანეთთან. არაჯანსაღი კონკურენცია ართულებს ერთმანეთთან დიალოგს. პოლიტიკოსთა რადიკალიზაცია ემსგავსება ხელჩართულ ბრძოლას, რომლის ნეგატიური მესიჯები საზოგადოებაზე მწვავე გავლენას ახდენს. აქედან შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ პოლიტიკოსების მიზანმიმართული მწვავე რიტორიკა დაპირისპირებულ ბანაკად ყოფს საზოგადოებას და მანიპულაციის საშუალებით ხდება მობილიზაცია. საბჭოური ტერმინებით გაჯერებული რეალობა მაპოლარიზებელია. მტრის ხატის შექმნით პოლიტიკოსები ცდილო-

ბენ ელექტორატზე ზეგავლენის მოხდენას, რადგან, ცხადია, ყველას სიკეთის მხარეს ყოფნა სურს. ამერიკის ხმასთან აღნიშნულ საკითხზე ისაუბრა აღმოსავლეთ ევროპის მრავალპარტიული დემოკრატიის ცენტრის აღმასრულებელმა დირექტორმა ლევან ცუცქერიძემ. მისი აზრით, ოპონენტების დემონიზაცია მიზანმიმართულად შექმნილი სტრატეგიაა, რომელიც ორი მხარის, ცუდისა და კარგის, ბოროტისა და კეთილის არჩევას მოითხოვს. ამ პირობებში „ბოროტი“ არის ოპონენტი, რომელიც უნდა განადგურდეს. „ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ ძლიერია პოსტსაბჭოური პოლიტიკური კულტურის, სტალინური მეთოდების გავლენა, რაც გულისხმობს მოწინააღმდეგის პოლიტიკურ განადგურებას. გამარჯვება მიღწეულად მიიჩნევა და პატივსაცემია მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოწინააღმდეგე არის გადამწყვეტად განადგურებული ან ზის ციხეში“ [დალაქიშვილი 2017]. წარსულზე აპელირებით და წინა ხელისუფლების კრიტიკით რთულდება საუბარი, ერთი მხრივ, ხელისუფლებასა და, მეორე მხრივ, ოპოზიციას შორის. საბოლოოდ კი მივიწყებას მიეცემა ის საერთო სიკეთეები, რომელსაც ქვეყნის განვითარებისთვის ხელისუფლებამ ოპოზიციასთან ერთად უნდა მიაღწიოს. განსაკუთრებით რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის შემდგომ გააქტიურდა ისეთი ტერმინები, როგორცაა: „რუსეთის აგენტი“, „მკვლელი“, „სამშობლოს მოღალატე“, „პრო-რუსი“ და ა.შ. მწვავე რიტორიკამ და უკიდურესმა პოლარიზაციამ ქვეყანას ხელი შეუშალა 2022 წელს კანდიდატის სტატუსის მიღებაში. აღნიშნულ საკითხზე საუბრობს „Front News“-თან პოლიტიკური პარტია „გირჩის“ წევრი იაგო ხვიჩია და პარალელს სვამს 90-იან წლებში სამოქალაქო ომსა და ბოლოდროინდელ მწვავე ვითარებას შორის. „ამ ლექსიკამ, მძიმე ბრალდებებმა და ერთმანეთისათვის აგენტების დახებას სადამდეც მიგვიყვანა 90-იანებში, გვახსოვს, ახლა მეორე ჯერზე სად მიგვიყვანს, ვერ გეტყვით“ – იაგო ხვიჩია [მაკარაძე 2022.]. გაშავების პოლიტიკა საქართველოს პრეზიდენტსაც შეეხო, როდესაც 2023 წლის 18 ოქტომბერს ქართული ოცნება დაუპირისპირდა სალომე ზურაბიშვილს და იმპიჩმენტის წესით მოითხოვა მისი გადაყენება. დაიწყო ძველი ფაქტების ქექვა და განცხადებების გაშიფვრა, მაგალითად, 2018 წელს სალომე ზურაბიშვილის მიერ გაკეთებული განცხადება, რომ, თითქოს, 2008 წლის ომი საქართველომ დაიწყო (საინტერესოა, რამ განაპირობა ხუთი წლის მერე აღმფოთება). ძალიან მოკლე დროში გაისმა ერთმანეთის მიმართ მსგავსი ბრალდებები – „აგენტი“, „პრორუსი“ და ა.შ. თუ „ჩემთან არა ხარ, ჩემი მტერი ხარ“ პოლიტიკა, სამწუხაროდ, ნათლად ვლინდება ქართულ რეალობაში. „მტრის ხატი მეც შემეხო, რომ ნებისმიერი ადამიანი, რომელიც არ გეთანხმება რაღაცაზე, უცებ ხდება რუსეთის აგენტი. ეს გრძელდება ყველა პერიოდში, დღემდე, თუ არ ეთანხმები, ხარ უცებ მოღალატე, მტრის ხატი არის გამოყენებული“ – სალომე ზურაბიშვილი [ფორმულა ნიუსი 2022]. საქართველოში პოლიტიკური ოპონენტის ცნება თითქმის ნაშლილია – ან ხარ ყველაფერში თანამოაზრე, ან ხარ მტერი. მწვავე რიტორიკა განსაკუთრებით პრობლემატური ხდება წინასაარჩევნო პერიოდში. სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოების 2016 წლის საპარლამენტო არჩევნების შეფასების ანგარიშში ვკითხულობთ, რომ სიძულვილის ენა მნიშვნელოვნად დამახასიათებელი იყო პოლიტიკური პარტიებისთვის და განსაკუთრებით დასახელდა „პატრიოტთა ალიანსის“, „ლეიბორისტული პარტიის“ და ასევე „სახელმწიფო ხალხისთვის“ ლიდერები (ISFED 2017). სიტუაცია უფრო მძაფრად შეფასდა 2018 წლის არჩევნების დროს. ეროვნული დემოკრატიის ინსტიტუტის სადამკვირვებლო ანგარიშის მიხედვით, წინასაარჩევნო პერიოდში პოლიტიკურ საბჭოთა ჩარხზე გამოჭრილი მწვავე რიტორიკა არათუ მცირდება დროთა განმავლობაში, არამედ, პირიქით, უფრო და უფრო რადიკალურ ფორმებს იღებს. ეს პრობლემა მნიშვნელოვნად იწვევს დაძაბულობასა და პოლარიზაციას, რომელზეც ხშირად მიგვითითებენ ჩვენი დასავლელი მეგობრები. პრობლემა ხელს უშლის საქართველოში ჯანსაღი კონკურენციის, კოალიციური მთავრობის, საერთო კეთილდღეობისა და ლიბერალური დემოკრატიის მშენებლობას. პარტიების მიერ მიმდინარეობდა ოპონენტების დემონიზაცია და პირადი თავდასხმები.

თავი 2

ქართული პოლარიზაციის მახასიათებლები

ლიბერალურ-დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობა აზრთა სხვადასხვაობის, პოლიტიკოსთა ერთმანეთის კრიტიკის, კონკურენციის და, ხშირად, რიტორიკის გარეშე წარმოუდგენელია. ამასთანავე, აუცილებელია იდეოლოგიათა და შეხედულებათა მრავალფეროვანი სპექტრი. ექსპერტთა აზრით, პოლარიზაციის გარკვეული დონე ქვეყანაში საჭიროა, თუმცა პრობლემა მაშინ წარმოიშობა, როდესაც არაჯანსაღ კონკურენციას მივყავართ პოლიტიკის რადიკალიზაციამდე. „როცა საქართველოს ხელისუფლება ოპოზიციას ამბობს, რომ ის კრიმინალურია და არსებობის უფლება არა აქვს, ხოლო ოპოზიცია მას მოლაღატედ და ქვეყნის მთავარი მტრის მართულად მიიჩნევს, აშკარაა, რომ პოლარიზაციის ძალიან ცუდი ვარიანტი გვქონია“ [ნოდია 2022]. საქართველო პრეცედენტული შემთხვევა არაა პოლარიზაციის პრობლემის კუთხით, ის სხვა მრავალ დემოკრატიულ ღირებულებებზე მდგომი ქვეყნების გამოწვევაა, თუმცა მისი გაზომვა საერთო მეთოდებით სირთულეს წარმოადგენს, საქართველოს პოლიტიკური პროცესების არასტაბილურობის გამო. მიუხედავად აღნიშნულისა, ექსპერტულ აკადემიურ წრეებში გამოყოფილია ოთხი მიმართულება, საითაც შეიძლება განვითარდეს პოლარიზაცია. ესენია – იდეოლოგიური და აფექტური, რომლებიც შეიძლება ცალ-ცალკე ახასიათებდეთ როგორც ელიტებს, ისე მასებს. მათგან იდეოლოგიურ ელიტური პოლარიზაცია გულისხმობს პარტიების განსხვავებულ იდეოლოგიურ სპექტრს, თუმცა, როდესაც საკითხი მასებს ეხება, ის საზოგადოების იდეოლოგიურ განსხვავებულობას გულისხმობს. რაც შეეხება აფექტურ პოლარიზაციას, მასების შემთხვევაში ის მოიაზრებს საზოგადოების კონკრეტული ჯგუფების დაპირისპირებას, რომელიც ძირითადად დაფუძნებულია აფექტურ-ემოციურ სანყისებზე, ხოლო ელიტების შემთხვევაში პოლიტიკური პარტიების აფექტურობასთან გვაქვს საქმე, როდესაც რადიკალიზმი მათ ერთმანეთისგან ადისტანცირებს და დებატები რეალურად დაფუძნებულია ემოციურ უკომპრომისობაზე (Van der Veen 2021). ეს უკანასკნელი თავის თავში ოპონენტის მიუღებლობას და ხშირად სიძულვილს გულისხმობს, რასაც პოლიტიკური კონკურენციის დესტრუქციულ სახემდე მივყავართ. ქართულ პოლიტიკურ რეალობასთან ბმა სწორედ ამ უკანასკნელს აქვს, რადგან საქართველოში პოლიტიკურ პარტიათა უმრავლესობა მნიშვნელოვნადაა დაცლილი იდეოლოგიური მსჯელობებისგან. ამაზე საუბრობს კორნელი კაკაჩია და აღნიშნავს, რომ პოლიტიკურ პარტიათა უმრავლესობას, განსაკუთრებით ხელისუფლებაში მყოფს, ძირითადად ახასიათებს წინა ხელისუფლების კრიტიკა და თავიანთ უკეთესობაზე ხაზგასმა. საგნობრივი დებატები და ჯანსაღი კონკურენცია გადაზრდილია ერთმანეთის დამცირება-გამაყვებაში. „ჩვენი პოლარიზაცია, სხვათა შორის, არის ძალიან უცნაური, რადგან ეს არ გახლავთ რაღაც ევროპული ტიპის პოლარიზაცია, რომელიც დასავლეთში ხშირად დგას და ეფუძნება იდეოლოგიურ განსხვავებებს. რამდენიმე კვლევამ აჩვენა, რომ ჩვენში პოლარიზაცია ძირითადად ეფუძნება პერსონალიებს და ეს პერსონალიები ქმნიან გარკვეულწილად ამ პოლარიზებას“, – განაცხადა კორნელი კაკაჩიამ ევრონიუსთან ინტერვიუს დროს [მაქაცარია, 2022]. პოლიტიკის ინსტიტუტის ანალიტიკოსი ნინო სამხარაძე საქართველოში პოლარიზაციის მახასიათებლებზე საუბრისას ხაზს უსვამს იდეოლოგიური განსხვავებულობის სიმცირეს პოლიტიკურ პარტიებში. „იდეოლოგიური პოლარიზაცია მიიჩნევა რომ ნაკლებად არის ქვეყანაში. განსაკუთრებით დაპირისპირებული პარტიებიც კი ერთმანეთთან ძირითად იდეოლოგიურ საზებში თანხმობაში მოდიან, ზოგჯერ თავისდა უნებურადაც კი, მაგრამ ფაქტია, რომ ესეთი გამყოფი საზები იდეოლოგიებს შორის არ გადის. ხშირად ისინი თანაკვეთენ ერთმანეთს. ეს იმის ბრალიც შეიძლება იყოს, რომ იდეოლოგიები უბრალოდ არ აქვთ პარტიებს მიღმა პლატფორმებში და შესაბამისად ჩვენ ხელში გვხვდება ძი-

რითადად დამაზიანებელი აფექტური პოლარიზაციის კონტურები, როცა ნებისმიერი პარტიის თუ პოლიტიკური სუბიექტის სტრატეგია მიმართულია რაღაცის დაზიანებაზე – ნინო სამხარაძე (პირისპირი ინტერვიუ, 16.01.2024). საგნობრივი დიალოგის დეფიციტის, იდეოლოგიურ ნარატივებზე ყურადღების სიმცირის, პოლიტიკური დებატების არარსებობის და მხოლოდ დესტრუქციული მონოლოგის პირობებში, რელევანტურია, საქართველოში პოლარიზაციას აფექტური ვუნოდოთ. 2012 წლის შემდგომ საქართველოში უამრავი პოლიტიკური პარტია ფუნქციონირებს, თუმცა, 2012, 2016 და 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნების შედეგების მიხედვით, ხალხის ხმათა უმრავლესობას ძირითადად ორი პარტია „ქართული ოცნება“ და „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა“ ინანილებს (ცესკო 2012, 2016, 2020). ამასთან, მათ გარშემოა მობილიზებული საზოგადოების უმრავლესობის ყურადღება, რასაც ამწვავებს მათი ერთმანეთის მიმართ გამომჟღავნებული სიძულვილის ენა. ნაშრომის „რა სახე აქვს პოლარიზაციას საქართველოში და როგორ გავზომოთ ის?“ ფარგლებში ჩატარებული კვლევისას, რომელიც ამუშავებდა 2021-2022 წლის „ქართული ოცნებისა“ და „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის“ ოფიციალურ ვებგვერდებზე განთავსებულ განცხადებებსა თუ ბრიფინგებს, გამოიკვეთა მეტად საინტერესო შედეგები. ამ წლებში ქართული ოცნების ოფიციალურად გამოქვეყნებული განცხადებების თემატიკის 80% შეეხებოდა ენმ-ს და მისი წევრების ქმედებებს, ხოლო ენმ-ის ასევე ოფიციალური მიმართვების 96% ეხმიანება ქართული ოცნების კრიტიკას. აქ მაპოლარიზებელი ნარატივი 73%-ია, ის პერსონიფიცირებულია, რადგან განცხადებების უმრავლესობა აპელირებს ბიძინა ივანიშვილზე (რობაქიძე, 2022). ორივე პარტიის დღის წესრიგი თითქმის დაფუძნებულია მაპოლარიზებელ რიტორიკაზე, რომელიც ძირითადად სცდება საგნობრივ თუ იდეოლოგიურ დებატებს. ეს არის ერთმანეთის და პარტიის ლიდერების სრული განულება. „შესაძლებელია დასრულდეს პოლარიზაცია? შეუძლებელია, დასრულდეს პოლარიზაცია ბიძინა ივანიშვილის პირობებში... პოლარიზაცია უნდა იყოს კიდევაც. პოლარიზაცია იმ შემთხვევაში არ იქნება, თუ ერთი მხარე დამარცხდება“, – საუბრობს ნიკა მელია „ფორმულა ნიუსთან“ ინტერვიუს დროს [კვირის ფორმულა 2022]. ამიტომაც, როდესაც ვაკვირდებით ქართულ პოლიტიკურ სპექტრს და პოლარიზაციის მახასიათებლებს, მარტივად შესამჩნევი ხდება იდეოლოგიური საფუძვლისგან დაცლილი ნარატივი და აფექტურ-ემოციური რადიკალიზმი.

2.1. პოპულიზმი, როგორც მახასიათებელი

პოპულიზმი მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის პრობლემას წარმოადგენს, რომელიც საჯარო თუ პოლიტიკური დისკუსიების დროს ძირითადად ნეგატიურ კონტექსტში გვხვდება. მის ქვეშ მოიაზრება პოლიტიკოსთა მიერ არაკეთილსინდისიერად გამოყენებული სხვადასხვა სიტუაცია. ხშირად პოპულიზმზე საუბრისას საქმე დემაგოგიასთანაც გვაქვს, როდესაც დაპირებებს არარეალური აბსტრაქტული სახე აქვს ან, უბრალოდ, ხელისუფლებაში მოსვლის შემდგომ არ სრულდება. პოპულისტები ხშირად ადამიანთა განწყობების შესაბამისად ადგენენ დღის წესრიგს, გამოდიან სხვადასხვა განცხადებითა თუ მიმართვით, მაშინ, როდესაც პარტიის იდეოლოგიური ნაწილი მეორე პლანზეა გადასული. პოპულიზმი ოპორტუნისტულ ქმედებასაც უკავშირდება, რომელიც ნოყიერ ნიადაგს ქმნის საზოგადოების მხარდაჭერისა და სიმპათიის მოპოვებისთვის. მაგალითად, წინასაარჩევნოდ ხშირია ისეთი ქმედებები, როგორცაა გადასახადების შემცირება ან პენსიების გაზრდის შესახებ დაპირებები (Mudde 2004). პოპულისტი პოლიტიკოსი ერგება ისეთ საკითხებს, რომელიც დამოკიდებულია დროსა და ადგილზე. ყველა ქვეყანაში განსხვავებული სახით შეიძლება მოგვევლინოს ქვეყნის სოციალური მდგომარეობის, საზოგადოების პოლიტიკური კულტურის, პოლიტიკური პროცესების განვითარების დონის შესაბამისად, ამიტომაც ხშირად მასზე საუბრისას რთულია ერთი უნიკალური შესატყვისის შესაბამება. მიუხედავად

იმისა, რომ ყველა ქვეყანაში განსხვავებული ფორმით შეიძლება შეგვხვდეს პოპულიზმი, შეიძლება ითქვას, რომ, უნივერსალური გაგებით, ყველა მათგანს ახასიათებს საზოგადოების დემარკაცია – ხალხად და ელიტად დაყოფა (მემარჯვენე პოპულიზმში, განსაკუთრებით საქართველოში, სიტყვა ხალხი იცვლება ერთი). აკადემიურ სივრცეში თანამედროვე პოპულიზმის რამდენიმე სახეს გამოყოფენ. მათგან განვიხილავ პოლიტიკურ-სტრატეგიულ და იდეურ მიდგომას, რადგან ვფიქრობ, რომ დღეს ქართული პოლიტიკური სპექტრი სწორედ ამ ორი მიდგომის გამძაფრებულ ნაზავს წარმოადგენს. იდეური მიდგომის თანახმად, პოპულიზმი იდეოლოგიური ნარატივების ერთობლიობაა, სადაც საზოგადოება დაყოფილია ორ ანტაგონისტურ ჯგუფად – „ხალხად“ და „ელიტად“ (Mudde 2017). ამ მიდგომის თანახმად, პოპულიზმის მოქნილობა განპირობებულია იმით, რომ ნებისმიერ იდეოლოგიურ ჩარჩოს შეუძლია მოერგოს. საქართველოში პოპულიზმის და ნაციონალიზმის თანაარსებობა მნიშვნელოვნად ვლინდება. რეალურად ქართული მემარჯვენე პოპულიზმი ნაციონალიზმით საზრდოობს და მანიპულირებს ისეთი საკითხებით, როგორცაა: ქართველობა, ქართული იდენტობის დაკარგვა, ტრადიცია, ერი და ა.შ. რაც შეეხება პოლიტიკურ-სტრატეგიულ მიდგომას, ის უკავშირდება პოლიტიკური ლიდერების მიერ საკუთარი მიზნებისთვის საზოგადოების განწყობების გამოყენებას. მსგავსი მექანიზმების წარმატებას ნოყიერ ნიადაგს უქმნის პერსონიფიცირებული პოლიტიკა, რადგან პოპულისტური ლიდერები არ არიან რომელიმე იდეოლოგიის მკაფიო გამომხატველნი. ისინი ლავირებენ სიტუაციების და საზოგადოებიდან წამოსული მესიჯების შესაბამისად. ლუკ მარჩი მსგავსი ტიპის პოპულიზმის გააქტიურებას ლიდერებს და პერსონალებს უკავშირებს, რომელიც პოსტსოციალური სამყაროს ნგრევის შემდგომ წარმოშვა არასტაბილურმა და დესტრუქციულმა გარემომ (Murch 2017). საქართველოში საზოგადოება ულტრანაციონალიზმის მეშვეობით ცდილობდა აეშენებინა ლიბერალური დასავლური ტიპის დემოკრატია. გაურკვევლობის და ურთიერთსაპირისპირო ცნებების პირობებში გამოჩნდნენ „ხალხის ნების“ გამომხატველი ლიდერები, რომლებიც განწყობების შესაბამისად მანიპულირებენ. „პოპულიზმისთვის ყველაზე ნოყიერი ნიადაგი იქმნება იმ საზოგადოებაში, სადაც არსებობს დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნები, არარეალიზებული სურვილები და პოლიტიკური პროექტები, რადიკალური და ანტაგონისტური ალტერნატივები, გზაჯვარედინზე ეგზისტენციალური არჩევანის წინაშე ყოფნის განცდა“ [ჩხაიძე 2022: 19]. პოლიტიკურ-სტრატეგიული მიდგომის მიხედვით, ლიდერს ცენტრალური ადგილი უკავია საზოგადოებრივი აზრის მობილიზების პროცესში, განსაკუთრებით ისეთ პერსონიფიცირებულ გარემოში, როგორც საქართველოა. პოლიტიკური პარტიები მთლიანად ცენტრალიზებულია და ლიდერზეა ორიენტირებული, რაც ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნის პოპულიზმისთვის. შესაბამისად, ურთიერთშემაქცევარ საკითხს წარმოადგენს პოლიტიკის პერსონიფიკაცია, საზოგადოების დეზორიენტაცია-გაორება და პოპულისტური ლიდერების წინა პლანზე წამოწევა. ერნესტო ლაკლაო მიიჩნევს, რომ გარემო, სადაც მტრის ხატის ნარატივი მოქმედებს და დაყოფილია მანიქურ ანტაგონისტურ ჯგუფად, პოლიტიკა წმინდად პოპულისტურია. საქართველოში, სოციალურ-პოლიტიკური თუ ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, შეგვიძლია გამოვყოთ საკითხები, რომლებზეც მნიშვნელოვნად ხდება პოპულისტების აქცენტირება. ეს თემები ძირითადად ეხება 1. მოსახლეობის გაჭირვების მაღალ დონეს; 2. ნაციონალურ და პატრიოტულ რადიკალიზმს, ქართულ ეროვნულ იდენტობას; 3. ქრისტიანულ ფასეულობებს – ოჯახს, ტრადიციას და ხშირად ჰომოფობიას. ექსპერტები და პოლიტოლოგები გამოყოფენ ისეთ ქართულ პოლიტიკურ პარტიებს და მათ ლიდერებს, რომლებიც ხშირად მიმართავენ პოპულისტურ ნარატივების. სხვადასხვა კვლევაზე დაყრდნობით, მსგავს პარტიად შეიძლება მივიჩნიოთ დავით თარხან-მოურავისა და ირმა ინაშვილის პარტია „პატრიოტთა ალიანსი“, რომელიც წარმოადგენს მემარჯვენე პოპულიზმის წმინდა მაგალითს. ისინი ხშირად აპელირებენ წარსულზე, წარსული გამარჯვების მნიშვნელობაზე. მიუ-

ხედავად იმისა, რომ მათი პროგრამა ეწინააღმდეგება ქსენოფობიას (რადგან მას „ქართული ფასეულობა“ გამორიცხავს), მათი ქმედებები საპირისპიროს მეტყველებს, რასაც მონმობს არაერთი ფაქტი. MDF-ს 2020 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ, რომ პატრიოტთა ალიანსის ლიდერებთან დაქვემდებარებული ტელეკომპანია „ობიექტივი“ „თურქოფობიულ, ქსენოფობიურ და ჰომოფობიურ სარედაქციო პოლიტიკას ატარებს“ [MDF, 2021]. რაც შეეხება მემარცხენე პოპულიზმს, მასში მნიშვნელოვნად მოიაზრებენ ლეიბორისტულ პარტიას, რომელიც ხშირად აპელირებს გაჭირვებული ხალხისა და კორუმპირებული ელიტის გამდიდრებულ ჯიბეებზე. ამასთანავე, განცხადებებისა და გამოსვლების დიდი ნაწილი ეთმობა საზოგადოების სოციალური პრობლემების მოუგვარებლობაზე ხაზგასმას – სიღარიბე, უმუშევრობა, ფასების ზრდა და სხვა. „ჩვენ გვეშველება მაშინ, როდესაც ქვეყანაში იქნება ბევრი მდიდარი და არცერთი მილიონერი პოლიტიკაში“ – ვკითხულობთ მათ 2016 წლის საარჩევნო პროგრამაში [Ivote.ge 2016]. ექსპერტთა უმრავლესობა მძლავრად პოპულისტურ პარტიად, „პატრიოტთა ალიანსის“ შემდგომ, ასახელებს „ქართულ ოცნებას“. 2019 წელს ჩატარებული კვლევის თანახმად, ექსპერტთა 17 % მიიჩნევს, რომ პოპულისტები ნაკლებად არიან პროდასავლურები და 27% კავშირს ხედავს პოპულიზმსა და პრორუსულ ორიენტაციებს შორის (GIP 2019). ულტრამემარჯვენე პოპულისტურ ძალას წარმოადგენს პოლიტიკური გაერთიანება ალტ-ინფო, რომელიც რადიკალურ მარგინალიზებულ ქმედებებს ახორციელებს; საზოგადოებაში ნერგავს ანტიევროპულ შეხედულებებს და ჯვრით ხელში ცდილობს პოლიტიკის წარმოებას. საქართველოში ქართული პოპულიზმის ნარატივი მნიშვნელოვან პრობლემას უქმნის ქვეყნის წინსვლას და განვითარებას ევროატლანტიკური სივრცისკენ. მისი პრორუსული ბუნება გვექაჩება უკან, იმპერიულ ბრჭყალებში. საქართველოში ეს პოპულისტური ძალები (ჩემს ნაშრომში მათი არასრული ჩამონათვალია) ანტიევროპულ სკეპტიციზმს თესავენ შიშის დანერგვის ფონზე. ზემოთ მოყვანილი პოპულისტური მოძღვრებებიდან გამომდინარე, მივდივართ ლაკლავს კონცეპტთან, რომელიც არის „ცარიელი აღმნიშვნელი“. საზოგადოების გაუგებარი და ბუნდოვანი დამოკიდებულება დასავლეთის წარმოდგენების მიმართ ქმნის ნოყიერ ნიადაგს პოპულისტური ნარატივების გამძაფრებისათვის. მათი ხედვები ეწინააღმდეგება ამაში მოდის ლიბერალურ დემოკრატიულ პრინციპებთან; აშკარად დღის სინათლეზე გამოდის პრორუსული ორიენტაცია და ცდილობს მანიპულირებას. ეს ნარატივი, ქვეყანაში თავისი ძალადობრივი მექანიზმებით, ხალხში ნერგავს სიძულვილის შიშს, რასაც რადიკალიზმამდე, გაყოფილობამდე და პოლარიზაციამდე მივყავართ, რომელიც უკავშირდება ქართული იდენტობის დაკარგვას და უნდობლობის გაღრმავებას.

2.2. ევროკავშირი და ქართული პოლარიზაცია

საქართველოსთვის ევროპის გზა ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს ქვეყნის განვითარებისა და დემოკრატიზაციის თვალსაზრისით. თუმცა ხშირად ეს ორიენტაცია ცალსახა და მკაფიო როდია – საზოგადოებაში პოპულისტური ჯგუფები და რუსული პროპაგანდა კარგად მუშაობს, რის გამოც ისევ არსებობს კითხვები და ისტორიულ გზაგასაყარზე დგომის შეგრძნება. პოპულისტური ჯგუფები, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, კარგად იყენებენ ამ გაურკვევლობას და ე.წ. ცარიელ აღმნიშვნელს საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების კუთხით. ისინი ქმნიან ევროსკეპტიკურ შეხედულებებს და ეწინააღმდეგებიან საქართველოს ევროპულ გზას. სიძულვილის და დესტაბილიზაციის თესვით პოლარიზაცია უფრო და უფრო მწვავედება. საზოგადოების პოლარიზაცია, ერთი მხრივ, ზემოდან, პოლიტიკოსების მხრიდან, ხელშეწყობილი მაპოლარიზებელი განცხადებებით საზრდოობს, რომელიც პოპულისტურ ნარატივს მოიცავს და ქმნის კონფლიქტის ფონს. შესაბამისად, მსგავსი პოლარიზაციის, დესტაბილიზაციის, ერთმანეთის მიუღებლობის და ოპონენტის სრული განადგურების ფონზე, რთულია ლიბერალურ-დემოკ-

რაციულ-ევროპულ გზაზე სიარული. პოლარიზაცია ხელს უშლის დემოკრატიის განვითარებას და აბრკოლებს გზას ევროკავშირისაკენ. დასავლურ კურსზე აზრთა სხვადასხვაობის გამო, კანდიდატის სტატუსის მიღების პროცესმა საქართველოსთვის წელიწადზე მეტხანს გასტანა, როდესაც უკრაინამ და მოლდოვამ სტატუსი განაცხადის შეტანიდან რამდენიმე თვეში მიიღო. საქართველოს მიენიჭა ევროპული პერსპექტივა და დაუნესდა 12 პირობა. ევროკომისიის 12 რეკომენდაციიდან პირველი სწორედ პოლარიზაციის დაძლევის მოთხოვნაა, რომელიც ჯერაც შეუსრულებელია (სტატუსმეტრი 2023). ხაზგასასმელია ისიც, რომ ხელისუფლების მხრიდან ხდებოდა ისეთი შეუსაბამო გადაწყვეტილებების მიღება, რომელიც წინააღმდეგობაში მოდიოდა ევროპულ ინტერესებთან, რაზეც დასავლელი პარტნიორებიც მიუთითებდნენ. მაგალითად, „უცხოური აგენტების შესახებ“ კანონის დამტკიცების მცდელობა მასობრივი საპროტესტო აქციების მეშვეობით ჩაიშალა. მიუხედავად იმისა, რომ 2023 წლის 8 ნოემბერს საზეიმოდ მივიღეთ კანდიდატის სტატუსი, პოლარიზაციის პრობლემა ჯერ კიდევ მწვავედ დგას ქვეყანაში. ჯერ კიდევ აქტუალურია პოპულისტური ნარატივები, სიძულვილის ენა, ოპონენტის მიუღებლობა და უკომპრომისობა. გასათვალისწინებელია ასევე ევროპის დამოკიდებულებები საქართველოს მიმართ. ექსპერტთა აზრით, კანდიდატის სტატუსის მიღება იყო წმინდა წყლის გეოპოლიტიკური ნაბიჯი, რათა, ერთი მხრივ, არ მომხდარიყო საქართველოს რუსეთისკენ უფრო მეტი გადახრა, და, მეორე მხრივ, საზოგადოების მოლოდინების განბილება და ევროსკეპტიციზმის ხელშეწყობა. რეკომენდაციის ფაქტობრივი შეუსრულებლობა, მათ შორის პოლარიზაციისა, მნიშვნელოვნად ჩანდა როგორც საშინაო, ისე საგარეო თვალთახედვიდან. „დასავლეთს სჭირდება მისი პარტნიორების სტაბილურობა და, შესაბამისად, დეპოლარიზაცია. ის ელის ჩვენგან დეპოლარიზებას. მანამდე არ მგონია, რომ დასავლეთი განსაკუთრებით გვენდოს“, – ნინო სამხარაძე (პირისპირი ინტერვიუ, 16.01.2024). დასავლეთის აღქმებსა და კანდიდატის სტატუსის შემდგომ ვითარებაზე დეტალურად საუბრობს ბატონი ირაკლი ჩხაიძე, რომელიც სტატუსის მიღებამდე ერთი თვით ადრე იმყოფებოდა ცენტრალურ ევროპაში დემოკრატიის ფორუმზე, სადაც შეხვდა და იზიარებდა ჩვენი დასავლელი პარტნიორების წარმომადგენელთა ხედვებს საქართველოს მიმართ. „ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტში ყოფნის დროს, 2023 წლის ოქტომბერში, რამდენიმე მნიშვნელოვანი ღონისძიება გაიმართა, მაგ: დემოკრატიის ფორუმი ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტში, სადაც მთელი რიგი ევროპის ქვეყნებიდან, მათ შორის ევროკავშირიდან, პრაქტიკულად, გადაწყვეტილების მიმღები პირები და ასევე აკადემიური სფეროს წარმომადგენლები იყვნენ შეკრებილნი. აღნიშნული ღონისძიება წლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა. ბუდაპეშტის ფორუმზე დასწრების დროს ვესაუბრე ევროპის სხვადასხვა ქვეყნის წარმომადგენლებს, სადაც ნათლად გამოჩნდა არასახარბიელო დამოკიდებულებები საქართველოს მიმართ, რაც ძირითადად გამოიხატებოდა ქვეყნის განვითარების პერსპექტივაში. საქართველო აღიქმება განვითარების უფრო ქვედა ზღვარზე, ვიდრე მოლდოვა და უკრაინა, როდესაც რამდენიმე წლის წინ საპირისპირო ვითარება იყო. ევროკავშირის და სხვადასხვა ქვეყნის წარმომადგენლების საუბრებში შეიმჩნეოდა, რომ, კანდიდატის სტატუსის მიღების შემდეგ, უკრაინასა და მოლდოვასთან მოლაპარაკების გზები უმაღლესად გაიხსნებოდა, თუმცა საქართველოს მიმართ დიდი კითხვის ნიშანი ისმოდა. გეოპოლიტიკური კონტექსტიდან გამომდინარე, ევროკავშირის გადაწყვეტილება დადებითისკენ იხრებოდა, თუმცა მათი ხედვების მიხედვით, განვერიანების გზაზე საქართველო ბევრად უკან არის და ბევრად პრობლემატურია ევროპასთან დაახლოების პერსპექტივაში, ვიდრე აღნიშნული ქვეყნები. არ ისმოდა ისეთი მესიჯები, თითქოს საქართველომ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა დემოკრატიის განვითარების გზაზე, რის გამოც ღირსეულად იმსახურებდა კანდიდატის სტატუსს. ეს ყლერდებოდა, როგორც ავანსად გაცემული გადაწყვეტილება, რომელიც შემდგომი განვითარებისთვის ჩადებული ინვესტიციაა. შესაბამისად, ერთია ევ-

როკავშირის დამოკიდებულება ჩვენ მიერ მიღებული კანდიდატის სტატუსის მიმართ და მეორეა საქართველოში ხელისუფლება როგორ ყიდის ამას ხალხთან. ამას ყიდის, როგორც თავის ძალიან დიდ დამსახურებად, რომელიც მათმა დიდმა რეფორმებმა გამოიწვიეს. საწყის ეტაპზე ჩანს, რომ კანდიდატის სტატუსის მიღება ვერ იქნება დეპოლარიზაციის ხელშემწყობი ფაქტორი, პირიქით როგორც კი კანდიდატის სტატუსი მივიღეთ, მაშინვე გაჩნდა კარდინალურად ურთიერთსაწინააღმდეგო აზრები. ერთი მხრივ, ხელისუფლება მხოლოდ საკუთარ რეფორმებს აწერს და ადანაშაულებს ოპოზიციას ხელშემშლელ ქმედებებში, და მეორე მხრივ ოპოზიცია გამოიციხავს ხელისუფლების წვლილს და ადანაშაულებს საპირისპირო ქმედებაში და სტატუსის მიღებას უკავშირებს საკუთარ და ხალხის ძალისხმევას“ (ირაკლი ჩხაიძე, პირისპირ ინტერვიუ, 15.01.2024). ამ და სხვა ექსპერტთა მოსაზრებები მნიშვნელოვნად ემთხვევა პოლარიზაციის შერბილების საერთო ნების არარსებობის იდეას, კანდიდატის სტატუსის მიღებაც კი გახდა დავის და დაყოფილობის საკითხი, რადგან ორივე მხარე ცდილობდა თავისკენ გადაექაჩა დამსახურება.

თავი 3

ბრძოლა ძალაუფლებისთვის

წინა თავებში ვისაუბრე ქართული პოლარიზაციის მახასიათებლებსა და საბჭოთა ფესვებზე, თუმცა ამ თავში მინდა ხაზი გავუსვა იმ მნიშვნელოვან ნაწილს, რომელიც ასე მარტივად შესამჩნევია, თუმცა მისი სიღრმისეული კვლევა ხშირად მეორე პლანზე იწევს ხოლმე. როდესაც ვსაუბრობთ პოლიტიკურ პოლარიზაციაზე, მის პირველ გამოვლინებად პოლიტიკოსთა რადიკალური ქცევა გვესახება, რომლის მიზანიც ხელისუფლებისთვის ბრძოლაა. ეკონომისტები თვლიან, რომ ადამიანის მოტივაცია მნიშვნელოვნად არის დაფუძნებული რესურსების მოპოვების სურვილთან. შესაბამისად, ბრძოლა რესურსებისთვის რადიკალური ფორმებით – ეს უკვე პოლარიზაციაა. საქართველოში ეს მოტივაცია მეტად მწვავედ მჟღავნდება. ქართული პოლიტიკური სისტემის მნიშვნელოვან მახასიათებელს სწორედ „ნულოვანი ჯამის“ პოლიტიკური სტრატეგიები წარმოადგენს, რაც საშუალებას არ იძლევა კოალიციური მთავრობის და პლურალიზმის ჩამოყალიბებისთვის. შესაბამისად, აღნიშნული პოლიტიკის მეშვეობით გამარჯვებულს მიაქვს ხელისუფლება, საპარლამენტო უმრავლესობაც და, შესაბამისად, ძალაუფლება, ოპონენტი კი თამაშგარე ვითარებაში რჩება. როგორც ზემოთ ვისაუბრე, ქართული პოლიტიკური სპექტრი მნიშვნელოვნადაა დაცლილი იდეოლოგიური ნარატივებისგან. ის უფრო გვევლინება აფექტურ ელიტურ რადიკალიზმად, სადაც ორი ბანაკი ერთმანეთის დემონიზაციას ახდენს. მსგავსი იდეოლოგიური დებატებისგან დაცლილი პოლიტიკური პარტიები, რომელსაც განსაკუთრებით პოლარიზებულად მიიჩნევენ, „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა“ და „ქართული ოცნება“. ისინი იდეოლოგიურად მკვეთრად არ განსხვავდებიან ერთმანეთისგან, კონსერვატორული და პროვეროპული იმიჯის შექმნით ცდილობენ ქვეყნის ტრადიციებთან თავსებადი ტერმინოლოგიის თუ განცხადებების გაჟღერებას. ამასთან ერთად, ძალაუფლების მოპოვებისა და ხელისუფლების შენარჩუნება/მოსვლის სურვილი ერთმანეთის პირად მტრებად აქცევს პოლიტიკურ ელიტებს. „ენმ“-ისა და „ქართული ოცნების“ რიტორიკა მიმართულია ერთმანეთის უკომპრომისო მტრობისკენ, სადაც დომინირებს, ერთი მხრივ, მიხეილ სააკაშვილის და, მეორე მხრივ, ბიძინა ივანიშვილის საწინააღმდეგო ნარატივები. იგზავნება საზოგადოებაში იმგვარი მესიჯები, რომ არჩევანი თეთრსა და შავს შორის, სიკეთესა და ბოროტებას შორის უნდა გაკეთდეს, სხვა ალტერნატივა არ არსებობს. შტეფან მაისტერი მიიჩნევს, რომ მსგავსი პოლარიზაცია ხელსაყრელია აღნიშნული პარტიებისთვის, რადგან ისინი ახდენენ საზოგადოების მუდმივ მობილიზაციას საკუთარი ინტერესების შესაბამისად (გეგეშიძე & დე ვაალი 2021). ეს ინტერესები საზოგადოების აზრის ფორმირება,

ხელისუფლებაში მოსვლა და რესურსებზე ხელმისაწვდომობას მოიაზრებს. არჩილ გეგეშიძისა და თომას დე ვაალის აზრით, დაპირისპირება ორ დიდ პოლიტიკურ პარტიას შორის „ზემოდან ქვემოთ მართული, ელიტურ ძალებს შორის ბრძოლის კიდევ ერთი გამოხატულებაა, რომელიც წარმოადგენს ბრძოლას ეკონომიკური რესურსებისთვის“ [გეგეშიძე & დე ვაალი, 2021: 12].

ვიდრე რესურსების საკითხს უფრო დეტალურად განვიხილავ, უპრიანია ვისაუბრო სისტემაზე, რომელსაც უნდა მოეგვარებინა საქართველოში ძალთა გადანაწილება, ავტორიტარიზმი და სხვადასხვა ჯგუფის წარმომადგენლობა პარლამენტში. ხაზი მინდა გავუსვა 2011 წლის საკონსტიტუციო რეფორმებს, რომლის საფუძველზეც საქართველო საპრეზიდენტო მმართველობის ფორმიდან გადაიქცა საპარლამენტო რესპუბლიკად. კანონი ძალაში 2012 წელს შევიდა და ახალარჩეულმა მთავრობამაც ახალი მოდელის საფუძველზე აღადგინა მუშაობა. პოლარიზაციის ხარისხის დინამიკას თუ გადავხედავთ, შევამჩნევთ, რომ საპრეზიდენტო მმართველობაში პოლარიზაციის უფრო დაბალი მაჩვენებელია, ვიდრე საპარლამენტოში. აქ ჩნდება საფუძვლიანი ეჭვი იმისა, რომ საქართველოში პოლარიზაციის პრობლემას, საბჭოთა მემკვიდრეობასთან ერთად, ხომ არ ამწვავებს თვითონ სისტემის მოწყობის წესი? აღნიშნული საკითხის პასუხად ალბათ ცოტა ბუნდოვანი იქნება საპრეზიდენტო სისტემის დახასიათება, როგორც დემოკრატიის ხელშემშლელი ფაქტორისა, რა დროსაც შეზღუდულია განსხვავებული აზრი და გამარჯვებულის ხელშია ძალაუფლების უმეტესი სფერო. ამ არგუმენტის საპირისპიროდ აუცილებელია დავასახელოთ ისეთი ქვეყანა, როგორცაა ამერიკის შეერთებული შტატები, სადაც ძლიერი საპრეზიდენტო სისტემა და დემოკრატია ერთმანეთის გვერდიგვერდ სამაგალითოდ თანაარსებობს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო სხვა შემთხვევაა, პოლიტიკურ სისტემას ვერ დავაბრალებთ პოლიტიკისა თუ საზოგადოებრივ სფეროში პოლარიზაციას. საკითხი იქამდე მიდის, თუ რამდენად ვერგებით ჩვენ ამ სისტემებს. რეალურად საპარლამენტო სისტემამ კი არ ჩამოაყალიბა პოლარიზაცია, არამედ საზოგადოებას საშუალება მისცა კრიტიკული აზროვნებისა, ოპოზიციური პარტიების სიძლიერისა. მაგრამ საქართველოში აღნიშნული დაპირისპირება იმდენად რადიკალურ ფორმებში ვლინდება, რომ ხელს უშლის საზოგადოების ფუნქციონირებას. საპარლამენტო სისტემამ ქართულ საზოგადოებას ალბათ უფრო საშუალება მისცა გამოეფლინათ პოლიტიკური კულტურის კრიზისი, რასაც, სამწუხაროდ, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ ხშირად ვაწყდებით (სამოქალაქო კულტურა ჩვენს საზოგადოებაში კი კუს ნაბიჯებით ვითარდება). კითხვა – „აღრე ხომ არ არის საქართველოში საპარლამენტო სისტემა?“ – რომელიც ისმოდა 2012 წლის ცვლილებების საფუძველზე, ეყრდნობოდა ქვეყნის ჯერ არშემდგარ დემოკრატიულ სისტემას. არაგანვითარებულ დემოკრატიებში საპარლამენტო მმართველობა ხშირად პრობლემებს უფრო ამწვავებს, რადგან, ფაქტობრივად, აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლების შერწყმა ხდება – პარლამენტში უმრავლესობით მოხვედრილი პარტია ქმნის შემდგომ პრემიერ-მინისტრისა და მინისტრთა კაბინეტს. პრობლემა იქმნება სასამართლო ხელისუფლების სიძლიერესთან დაკავშირებითაც, რაც ევროპის საბჭოს მითითებებშიც აისახა შესაბამისად. სახეზე გვაქვს „ნულოვანი ჯამის“ პოლიტიკის სტრატეგიები, რადგან საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების უმრავლესობა ერთი და იმავე პარტიის ხელში ხვდება, ხოლო სხვა პარტიები თამამგარე რჩებიან. ეს იწვევს დაპირისპირებას, პროტესტს და ბრძოლას რადიკალური მეთოდებით. ლიდერზე და პერსონალიზებზე ორიენტირებული ვერტიკალური სტრუქტურით მოწყობილი პარტიები ერწყმიან ისეთ სისტემას, რომელიც მორგებულია „გამარჯვებულზე“, სახეზე კი ვიღებთ დესტაბილიზაციას და უკომპრომისო ბრძოლას. ამ პოლარიზაციის აღმოსაფხვრელად და კრიზისული სიტუაციის დასაძლევად დასავლელი პარტნიორების რეკომენდაციებში ხაზი გაესვა ქართულ საპარლამენტო სისტემას, რომელსაც მნიშვნელოვანი ცვლილებები ესაჭიროება. ერთ-ერთია საარჩევნო სისტემის მხოლოდ პროპორციული წესით მოწყობა,

საკანონმდებლო 2% ბარიერით და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლების პროპორციული პარტიული სიებით არჩევით (საქართველოს კონსტიტუცია 1995). აღნიშნული ცვლილებები მართლაც შევიდა კანონში, თუმცა შედეგს 2024 წლის შემდგომ ვიხილავთ. მსგავსი სისტემური ხარვეზები მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს გაყოფილობას, დესტაბილიზაციას, რადიკალიზმს და უკომპრომისო ბრძოლას რესურსებისთვის. კონსენსუსური მოდელი მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს ლიბერალური დემოკრატიის პირობებში. ამ მოდელის ამოცანა არა გამარჯვებულის დადგენა და მასზე ორიენტირება, არამედ ყველა ჯგუფის წარმომადგენლის ჩართვაა, სადაც არ არსებობს აბსოლუტურად დამარცხებული ან გამარჯვებული. თუმცა სისტემის ცვლილება არაა გარანტი იმისა, რომ სრულად აღმოიფხვრება პოლიტიკური პოლარიზაცია და დაინგრევა ნულოვანი ჯამის წესები. ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ, თეორიულად, პროპორციული სისტემა გვევლინება მრავალპარტიული პარლამენტის მნიშვნელოვან შესაძლებლობად, თუმცა, თუ მრავალპარტიული პარლამენტი დაკომპლექტდება ისეთი პარტიებით, რომელთა კეთილ ნებას არ წარმოადგენს კონსენსუსი და დეპოლარიზაცია, მხოლოდ სისტემისა და პარტიათა ოდენობა ვერაფერს შეცვლის. ხშირად სისტემური ხარვეზები არის ერთ-ერთი და არა ერთადერთი გამამწვავებელი ფაქტორი. „რეალურად პარტიების რაოდენობა, რაც თეორიულად პროპორციული სისტემის ერთ-ერთი მთავარი ღირებულებაა, საქართველოში პრაქტიკულად ვერ მუშაობს მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ პარტიების კეთილი ნება არ არსებობს, კონსოლიდაციის სურვილი არ ჩანს, მინიმუმ რიტორიკის დონეზე დაკვირვებით“ (ნინო სამხარაძე, პირისპირი ინტერვიუ 16.01.2024).

3.1 იდენტობის პოლიტიკა და პოლარიზაცია

ძალაუფლება ერთ-ერთი მამოძრავებელი მოტივაციაა, რომელიც პოლიტიკოსებს უბიძგებს ბრძოლისკენ, ხოლო საქართველოს მსგავს სისტემებში, სადაც სტრუქტურული და ჩვეულებითი ხარვეზებია (საბჭოთა მენტალიტეტი, პოპულიზმი, შეუდგარი დემოკრატია და სხვა), ეს მოტივაცია ანტაგონიზმამდე მიდის. რესურსებისთვის ბრძოლა არ უნდა გაიგივდეს იმ შემთხვევასთან, როდესაც დაბალი ფენა ცდილობს პოლიტიკაში მოსვლას და შესაბამის რესურსებზე წვდომას. საქართველოში ეს პროცესი სხვაგვარად გვესახება. პოლიტიკაში ძირითადად მაღალი ფენის წარმომადგენლები ტრიალებენ, რომლებსაც აქვთ გარკვეული მაღალი შემოსავალი. აღნიშნულს ისიც მოწმობს, რომ არჩევნები „ძვირი ჯდება“ და პარტია მწირი შემოსავლებით ვერ ახერხებს ცნობადობის გაზრდას და მხარდაჭერების მოზიდვას. შესაბამისად, ხშირად შევხვდებით პარტიათა ჩამონათვალში ბიზნესმენებს, ე.წ. ოლიგარქებს ან ყოფილ „ბანკირებს“, რომლებიც საუბრობენ სიღარიბის მაღალ დონეზე, მაგალითად, პარტია „ლელოს“ ერთ-ერთი ლიდერი მამუკა ხაზარაძე, რომელიც „თიბისი ბანკის“ სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე იყო. მსგავსი სიტუაციაა სხვა პარტიებშიც, მათ შორის მმართველი პარტიის რიგებში. დეოლიგარქიზაციის პრობლემა საქართველოს მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს. ბიზნესის წარმომადგენლები იბრძვიან უმაღლეს ეშელონებში შესაღწევად, რადგან ეს გარანტიაა საკუთარი ბიზნესის კეთილდღეობისთვის. შესაბამისად, ბრძოლა რესურსებისთვის ხშირად უკავშირდება იმ სიღრმისეულ ფესვებს, რაზეც მიუთითებდა ფრენცის ფუკუიამა თავის თეორიაში იდენტობის შესახებ. რესურსები მართლაც რომ მნიშვნელოვანი მოტივაციაა პოლიტიკოსთათვის, თუმცა მისი საფუძველი სტატუსის ამაღლება და სხვაზე უპირატესად წარმოჩენაა (ფუკუიამა 2018). დღესდღეობით იმისათვის, რომ სტატუსი აიმაღლო და თავს ბევრის უფლება მისცე, ფინანსებია საჭირო, ამით აიხსნება მათი გამაღებელი სვლა სიმდიდრისკენ. აღნიშნული მოსაზრების გასამყარებლად ავტორს მოჰყავს ადამ სმიტის „მორალური გრძნობების თეორია“, რომლის თანახმადაც ადამიანები, პატივმოყვარეობის გრძნობის გამო, ცდილობენ და მიიწევენ ხელალებით რესურსების დაუფლ-

ბისა და შეგროვებისკენ. „იყო დანახული და შემჩნეული, ინვევდე სიმპათიასა და მონონებას, ის უპირატესობებია, რომლებიც სიმდიდრეს მოაქვს. ჩვენ ხშირად პატივმოყვარეობა გვამოძრავებს, რაც გულისხმობს იმას, რომ ჩვენ ყურადღებას გვაქცევენ და მოვწონვართ“ [ფუკუიამა 2018: 101]. აღნიშნული მოსაზრების თანახმად, ადამიანი ძვირად ღირებულ ავტომობილს, მაგალითად, ტესლას არა იმიტომ ყიდულობს, რომ ზრუნავს ეკოსისტემაზე, არამედ ის ძვირად ღირებულია და მისი შეძენაც ყველას არ ძალუძს. შესაბამისად, ადამიანს სიამოვნებას ანიჭებს გამორჩეულობა. ფინანსები საშუალებებია, რათა ვიყოთ უპირატესნი და ავიმალლოთ სოციალური სტატუსი, ამიტომაც, პოლიტიკურ სივრცეში დაპირისპირებათა და ბრძოლათა უმრავლესობა ხელისუფლების მოპოვება/შენარჩუნებასთან არის ასოცირებული, რაც, თავისთავად, ზედა ეშელონს მოიზრებს. მათ მინიმალური ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებები მნიშვნელოვნად დაკმაყოფილებული აქვთ. აბრაამ მასლოუმ, რომელიც იკვლევდა ადამიანის მოთხოვნილებებისა და სურვილების დაკმაყოფილების საკითხებს, შემოგვთავაზა ადამიანის საჭიროების ხუთი ეტაპი. შემდეგ, ე.წ. მასლოუს პირამიდის პირველ საფეხურზე დგას ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებები და ეტაპობრივად, ამ საჭიროებების დაკმაყოფილების შემდგომ, ავდივართ პირამიდის წვერში, სადაც ბოლო ეტაპი თვითრეალიზაცია, თვითგამოხატვა, სტატუსის დამკვიდრებაა (იმედაძე 2019). ფუკუიამასა და მასლოუს თეორიებს შორის პარალელის საფუძველზე შეგვიძლია ვისაუბროთ პოლიტიკოსთა ქცევის იმ საფუძველზე, რომელიც ძვეს რესურსებისთვის ბრძოლის მიღმა – ეს არის „მეგალოთომია“ – იგივე სურვილი, იყო ვინმეზე უპირატესი. ფინანსური თუ მედიარესურსების მძლავრი გამოყენება ზრდის შანსებს ძალაუფლების სათავისკენ, რასაც თავისთავად მოაქვს სტატუსი და უპირატესობანი. საქართველოში ამ თეორიის ზუსტი კვლევა და აქსიომის სახით წარმოდგენა, ვშიშობ, მრავალ სირთულესთან არის გაიგივებული, რადგან რთულია ვიკვლიოთ პოლიტიკოსების რეალური ფიქრები, ვიმუშაოთ ფოკუს ჯგუფთან ან ავილოთ ინდივიდუალური ინტერვიუ და დავადგინოთ მათი მოტივაციის წყარო. თუმცა სხვადასხვა განცხადებისა თუ ქმედების დაკვირვების საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოში პოლიტიკური სპექტრი, რომელიც მაპოლარიზებელი და პოპულისტური განცხადებებით გამოირჩევა, ხასიათდება უკომპრომისო ბრძოლით ძალაუფლებისთვის. ანტაგონიზმამდე მისულ პოლიტიკური ბრძოლის პირობებში იკარგება ქვეყნის განვითარებისთვის საჭირო დემოკრატიული მისწრაფებები. მიზანი ამართლებს ისეთ საშუალებებს, როგორიცაა: პოპულიზმი, დემაგოგია, არაკეთილსინდისიერება, მანიპულაცია, კორუფცია და ა.შ. ეს ჩამონათვალი კი, შესაბამისად, ხშირად მოტივირებულია ისეთი ფაქტორებით, როგორიცაა: სისტემის მონყობის წესი, პოლიტიკური კულტურა, წარსული ტრადიციები და სხვა.

დასკვნა

საბოლოოდ, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში პოლარიზაციის საკითხი მნიშვნელოვან დაბრკოლებას წარმოადგენს ქვეყნის განვითარებისა და წინსვლის გზაზე. სამწუხაროდ, პოლარიზაცია პოლარიზაციის მოტივატორი ბევრი სხვადასხვა ფაქტორის ნაზავია. ნაშრომში ვეცადე გამომეყო ის ძირითადი ფუძემდებლური პრობლემები, რომელიც საქართველოს პოლიტიკურ პროცესებს ხსნის. ცნობიერება და პოლიტიკური კულტურა, რომელიც ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირში ჩაინერგა, დღეს აქტიურად ვლინდება ქართულ პოლიტიკურ სივრცეში. სამწუხაროდ, დღეს გვიჭირს განსხვავებული აზრის მიღება, გაანალიზება და უკეთესობისკენ სწრაფვა. „თუ ჩემთან არ ხარ, ჩემი მტერი ხარ“ – ამგვარი დამოკიდებულება ყოველთვის აფერხებდა საზოგადოებას. კვლევის ფარგლებში პოლიტიკოსთა განცხადებების შესწავლამ, დისკურსის ანალიზმა, მეორადი მონაცემების დამუშავებამ და ექსპერტულმა კვლევამ ცხადყო, რომ პოლარიზაცია და პოლიტიკური რადიკალიზაცია ქართული საზოგადოების მნიშვნელოვანი თანმდევი მახასიათებე-

ლია. ჩემ მიერ დასაწყისში წამოჭრილი პირველი ჰიპოთეზა, რომ პოლარიზაციის პრობლემა საქართველოში დიდწილად საბჭოთა პოლიტიკური მემკვიდრეობაა, მნიშვნელოვნად გამართლდა, რადგან საბჭოთა სისტემის ელემენტების პოლიტიკური კულტურა, ოპონენტის დემონიზაცია და სრული განულება დღევანდელი რეალობაა. მეორე ჰიპოთეზა, რომლის თანახმადაც საქართველოში პოლიტიკური პოლარიზაცია ხასიათდება არა კონკრეტულ იდეოლოგიათა განსხვავებულობით, არამედ საზოგადოების მტრებად და მეგობრებად დაყოფით, რაც ნოციერ ნიადაგს უქმნის პოპულიზმის განვითარებას, დადასტურებულად შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რადგან, ექსპერტთა შეფასებით, ქართული პოლიტიკური პარტიები გასული არიან საგნობრივ და იდეოლოგიურ განხილვათა დებატებისგან. ამასთან, სხვადასხვა კვლევამ ცხადყო, რომ ქვეყანაში პოპულიზტური ნარატივი საზოგადოებაში აგზავნის ანტიევროპულ მესიჯებს და ექაჩება იმპერიულ წარსულში. მსგავს პოპულიზტ პარტიად გამოვლინდა განსაკუთრებით „პატრიოტთა ალიანსი“, „ლეიბორისტული პარტია“ და დანარჩენი პარტიები, შედარებით მცირე დოზით სხვადასხვა განცხადებიდან გამომდინარე. რაც შეეხება მესამე ჰიპოთეზას, მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტოლოგები და ექსპერტები მიიჩნევენ რადიკალიზაციის მიზეზად რესურსების დაუფლების სურვილს, რომელიც მოტივირებულია სისტემური თუ თვისობრივი ხარვეზებით, იდენტობის თეორია, რომლითაც ვეცადე ამეხსნა პოლიტიკოსთა შეძლებული ფენის ბრძოლა რესურსებისთვის, რთულად დასადასტურებელი აღმოჩნდა, რადგან, მართალია, სტატუსის ამაღლება, სახელის მოხვეჭა და უპირატესად წარმოჩენა ადამიანის ბუნების მართლაც მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს, თუმცა ჩვენ მაინც ვერ შევძლებთ პოლიტიკოსის ფიქრებში ჩახედვას და ზუსტი მიზნების დადგენას ამ მიმართულებით, რაც კვლევის ერთ-ერთ სირთულეს წარმოადგენდა.

სამწუხაროდ, დღეს პოლიტიკური ელიტა ყველანაირ საშუალებას იყენებენ რეიტინგის ასაწევად, ოპონენტის გასანადგურებლად და მისი დემონიზაციისთვის, ეს კი უკავშირდება, რა თქმა უნდა, სახელისუფლებო ძალაუფლების ხელში ჩაგდებას. „ნულოვანი ჯამის თამაშის წესებმა“, სადაც გამარჯვებულს ყველაფერი მიაქვს, ჩამოაყალიბა მსგავსი ურთიერთშექცევადი რადიკალიზმი. ამგვარ დაძაბულობასა და რეიტინგის მენეჯმენტს, რალა თქმა უნდა, ხელს უწყობს მიკერძოებული მედიასაშუალებები, რომელიც ზეგავლენას ახდენს და სპეკულირებს საზოგადოების და ქვეყნის სრული მოსახლეობის განწყობა-დამოკიდებულებებზე. პოლიტიკური პოლარიზაცია დღეს შეჭრილია საზოგადოების ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ამიტომაც აუცილებელია ცნობიერების ამაღლება და ამ საკითხზე მნიშვნელოვანი რეფორმების გატარება. სამწუხაროდ, ზემოდან მართული და მიზანმიმართული პოლარიზაცია ზეგავლენას ახდენს საზოგადოების, ერთმანეთის ნდობის ხარისხზე, ხელს უწყობს აგრესიას, უიმედობას და ეკონომიკურ სიდუხჭირეს. სიტყვა „ქსენოფობია“ ქართული საზოგადოებისთვის სასირცხვილოა, ხოლო განსხვავებული აზრის დემონიზაცია და მტრის ხატად შერაცხვა – არა.

ნაშრომი წარმოადგენდა მცდელობას, სიღრმისეული კვლევის საფუძველზე წარმოეჩინა და აეხსნა საქართველოში პოლიტიკური პოლარიზაციის ფესვები. ვფიქრობ, ნაშრომი მცირეოდენ წვლილს შეიტანს ამ საკითხის კვლევაში და სამომავლოდ დაინტერესებულ პირებს კვლევის შედეგების განვითარების საშუალებას მისცემს.

ბიბლიოგრაფია:

ვალიშვილი, ი. საქართველოს პარტიული სტრუქტურა (ძირითადი პრობლემები). რადიო თავისუფლება. თბ., 2015 იბ.: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/tavisupali-sivrtse-irakli-avalishvili-partiuli-struktura/26975020.html>

- გეგეშიძე, ა. & დე ვაალი, თ. დაყოფილი საქართველო: პოლარიზაციის მძევალი. პროექტი „საქართველოს მომავალი“. თბ., 2021 იხ.: https://mikeladzefoundation.org/uploads/files/2021-12/1639668223_dayofili-saqarthvelo_polarizaciis-mdzevali-1.pdf
- გელაშვილი, თ. საქართველოს პოლიტიკური კრიზისი: პოლარიზაციის აქტორები და ინსტიტუტები. კავკასიის ანალიტიკური დაიჯესტი, სამხრეთ კავკასია, თბილისი, 2021 იხ.: https://ge.boell.org/sites/default/files/2021-12/CAD123_georgian.pdf
- დალაქიშვილი, ნ. „ურთიერთგანადგურების წყურვილი ქართულ პოლიტიკაში“, ამერიკის ხმა, 27 იანვარი, 2017 იხ.: <https://www.amerikiskhma.com/a/georgian-political-polarisation/3695652.html>
- დორეული, თ. სიძულვილის ენის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები ქართულ რეალობაში, თსუ 2021, თბილისი, იხ.: www.tsu.ge/assets/media/files/48/disertaciebi5/Tamar_Doreuli.pdf
- ევროკავშირის 12 პრიორიტეტის შესრულების მდგომარეობა, დოკუმენტი გამოცემულია „ღია საზოგადოების ფონდის“ შიდა პროექტის „ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსმეტრი“ ფარგლებში, 2023.
- ეროვნული დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI), საერთაშორისო სადამკვირვებლო მისიის განცხადება საქართველოს 2018 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების მეორე ტურთან დაკავშირებით, თბილისი, 29 ნოემბერი, 2018. იხ.: <https://www.ndi.org/2018-georgia-presidential-election>
- Europetime, ევროპა თაიმი, „კარლ ჰარცელი: მზარდი პოლარიზაცია და მწვავე რიტორიკა პრობლემა საქართველოს წინსვლისთვის არჩევნების დასრულების შემდეგაც“. 30 ოქტომბერი, 2021 იხ.: <https://europetime.eu/ka/article/16193-karl-harceli-mzardi-polarizacia-da-mcvave-ritorik>
- იმედაძე, ი. „აბრაამ მასლოუ“, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა. 2019. იხ.: https://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A3_%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%B0%E1%83%90%E1%83%9B
- კავკასიის ანალიტიკური დაიჯესტი, „საქართველოს პოლიტიკური კრიზისი: პოლარიზაციის აქტორები და ინსტიტუტები“, სამხრეთ კავკასია, თბილისი, 2021. იხ.: https://ge.boell.org/sites/default/files/2021-12/CAD123_georgian.pdf
- კავკასიის ბარომეტრი – 2012-2019 წლის მონაცემები. იხ.: <https://caucasusbarometer.org/ge/cb-ge/TRUPARL/>
- კახიშვილი, ლ., კეშელავა, დ., პაპავა გ., სიჭინავა დ. „საქართველოს პოლიტიკური ლანდშაფტი, მრავალფეროვნება, პოზიციების თანაკვეთა და თავისუფალი სივრცე“, ფრიდრიხ ემბერტის ფონდი. 2021. იხ.: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/18418-20220419.pdf>
- კეკოშვილი, ვ. „კანონიერი ქურდების სუბკულტურის გავლენა მოზარდების სოციალიზაციაზე პოსტსაბჭოთა საქართველოში“. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი, 2019. იხ.: https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/V.Kekoshvili-PhD_1570528113.pdf
- კვირის ფორმულა. „ივანიშვილის პირობებში ამ ქვეყანაში პოლარიზაცია არ დასრულდება“, ინტერვიუ ნიკა მელიასთან. 2022. იხ.: <https://www.facebook.com/watch/?v=1125329445074416>
- მაკარაძე, ი. „მოლაღატე, სამშობლოს მტერი, პრორუსი“ – რა დგას ქართველი პოლიტიკოსების მძიმე ურთიერთბრალდებების უკან, Front News Georgia. 2022 იხ.: <https://frontnews.ge/ge/news/details/34640>
- მაქაცარია ს. (21 ივნისი, 2022), „პოლარიზაციის დაძლევა – პირველი რეკომენდაცია ევროკომისიისგან“, ევრონიუს ჯორჯია, 2022. იხ.: <https://euronewsgeorgia.com/2022/06/21/polarizaciis-dazleva-pirveli-rekomendacia-evrokomisisgan/>
- მედიის განვითარების ფონდი (MDF). „ანტიდასავლური პროპაგანდა 2020“, თბილისი 2021. იხ.: <https://mdfgeorgia.ge/uploads/antidasavlurigeo2020.pdf>
- ნიკოლეიშვილი, ლ. „პოლიტიკური ლიდერობა, როგორც საზოგადოების ინტეგრაციის მექანიზმი (ისრაელისა და საქართველოს მაგალითზე)“, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბილისი 2020. იხ.: <https://research.ciu.edu.ge/uploads/files/%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%94%E1%83%91%E1%8>

3%98/%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%9C%20%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%98.pdf

ნოდია, გ. „რას ნიშნავს (დე)პოლარიზაცია“, რადიო თავისუფლება. 2022. იხ.:

[https://www.radiotavisupleba.ge/%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A1\(%E1%83%93%E1%83%94\)%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%Aa%E1%83%98%E1%83%90/32150949.html](https://www.radiotavisupleba.ge/%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A1(%E1%83%93%E1%83%94)%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%Aa%E1%83%98%E1%83%90/32150949.html)

პირველი არხი, ირაკლი კობახიძის განცხადება, 2020. იხ.: <https://1tv.ge/news/irakli-kobakhidze-dghevandel-dghes-hyavs-ertaderti-damarckhebuli-destruqciuli-opozicia-romelmac-ukheshad-daarghvia-8-martis-shetankhmeba-da-daadastura-rom-antisakhelmwifoebriwi-politikuri-dzalaa/>

პირველი არხი, ბიძინა ივანიშვილის განცხადება საარჩევნო პროგრამის პრეზენტაციაზე, 2020. იხ.: <https://1tv.ge/news/bidzina-ivanishvili-fundamenturad-warmoudgenelia-qartveli-khalkhis-kulturis-tradiciebis-msofmlkhedvelobisa-da-nacionaluri-modzraobis-mmartvelobis-tanaarseboba/>

პირველი არხი, „შეფასებები „პატრიოტთა ალიანსის“ ვიზიტზე“, 2022. იხ.:

<https://1tv.ge/video/shefasebebi-patriotta-aliansis-vizite/>

რობაქიძე, ნ. „პოლიტიკური პოლარიზაცია და მედია – რა საფრთხის წინაშე დგას დემოკრატიული პროცესი საქართველოში?“, საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი. თბილისი 2019. იხ.:

[https://gip.ge/wp-](https://gip.ge/wp-content/uploads/2020/10/%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%98-19-%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%9D-%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%98%E1%83%AB%E1%83%94-1.pdf)

[content/uploads/2020/10/%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%98-19-%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%9D-%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%98%E1%83%AB%E1%83%94-1.pdf](https://gip.ge/wp-content/uploads/2020/10/%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%98-19-%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%9D-%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%98%E1%83%AB%E1%83%94-1.pdf)

სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება (ISFED), 2016 წლის საპარლამენტო არჩევნების სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში, თბილისი 2017. იხ.:

<https://isfed.ge/geo/2016-saparlamento-archevnebi/isfed-is-rekomendatsiebi-da-2016-tslis-saparlamento-archevnebis-mtavari-mignebebi>

სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება (ISFED),

„კონსერვატიული მოძრაობა/ალტ ინფოს“ საქმიანობა საქართველოს რეგიონებში. 2022. იხ.:

<https://isfed.ge/geo/angarishebi/220711014334test>

სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება (ISFED), „ინციდენტები – 2021 წლის თვითმმართველობის არჩევნები“, 2021. იხ.: <https://www.isfed.ge/geo/2021-adgilobrivitvitmmartvelobis/archevnebis-dghis-intsidentebi>

საქართველოს კონსტიტუცია (1995), ბოლო პუბლიკაცია, კონსოლიდირებული ვერსია 2020.

<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი (GIP) – ექსპერტული გამოკითხვა – ექსპერტების აზრით, მთავრობა და ოპოზიცია პოლარიზაციისა და პოპულიზმის მზარდ ტენდენციაზე თანაბრად არიან პასუხისმგებელნი. თბილისი 2019. იხ.:

<https://gip.ge/wp-content/uploads/2020/10/%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%A1%E1%83%9E%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A2%E1%83%97%E1%83%90-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%AE%E1%83%95%E1%83%9010-1.pdf>

საქართველოს ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია, საქართველოს 2018 წლის საპრეზიდენტო

არჩევნების მედიაში გაშუქების კვლევა, სატელევიზიო ტოქშოუების მედიამონიტორინგის შუალედური ანგარიში, თბილისი 2018. https://mediamonitor.ge/uploads_script/accounts/Talk-Show_Monitoring_Interim_Results_01.08-15.10.pdf

- საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია, საქართველოს პარლამენტის 2016 წლის 8 ოქტომბრის არჩევნების ანგარიში. 2016. იხ.: <https://cesko.ge/static/res/docs/20161029113601-%e1%83%9d%e1%83%a5%e1%83%a2%e1%83%9d%e1%83%9b%e1%83%91%e1%83%94%e1%83%a0%e1%83%98.pdf>
- „ფორმულა ნიუსი“: ზურაბიშვილი – ჩვენი ქვეყანა და საზოგადოება დაავადებულია, მოვნახოთ გამოჯანმრთელების უნარი. 2022. იხ.: <https://formulanews.ge/Phrase/63731>
- ფუკუიამა, ფ. „იდენტობის თანამედროვე პოლიტიკა და ბრძოლა აღიარებისთვის“, ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი, 2018.
- ქართული ოცნება, „ქართული ოცნების“ თავმჯდომარის, ირაკლი კობახიძის განცხადება, 2022. იხ.: <https://1tv.ge/video/qartuli-ocnebis-mimartva-opozicias/>
- ქვარცხავა, მ. „პოლარიზებული და პერსონიფიცირებული ქართული პოლიტიკა“, ამერიის ხმა. 2016. იხ.: <https://www.amerikiskhma.com/a/paul-stronski-interview/3356047.html>
- ჩხაიძე, ი. „ანგელოზი დემონის პირისპირ: დასავლეთის წინააღმდეგობრივი სახე საქართველოში“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი 2022. იხ.: https://dSPACE.nplg.gov.ge/bitstream/1234/395065/1/Dasavletis_Saxe.pdf
- CEC (2012). არჩევნების შედეგები. იხ.: <https://archiveresults.cec.gov.ge/results/2012/index.html>
- CEC (2016). არჩევნების შედეგები. იხ.: <https://archiveresults.cec.gov.ge/results/20161008/index.html>
- CEC (2020). არჩევნების შედეგები იხ.: https://archiveresults.cec.gov.ge/results/20201031/#/kage/election_43/dashboard
- CRRC (2019) კავკასიის ბარომეტრის მონაცემები, იხ.: <https://caucasusbarometer.org/ge/nj2017ge/INFSOU1/>
- ხუნდაძე, ც. „ქართული პოლიტიკური კულტურის ძირითადი მახასიათებლები“, უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2016. იხ.: https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_fsiqologia/cisana_xundadze.pdf
- ჯონსი, ს. „საქართველო, პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ“, „სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი“, თბილისი 2013. იხ.: https://dSPACE.nplg.gov.ge/bitstream/1234/79960/5/Saqartvelo_Politikuri_Istoria_Damoukideblobis_Gamocxadebis_Shemdeg_2013_Gateqstebuli.pdf
- Articles, “Political Polarization”, ECPS, <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/political-polarization/2020>
- Bertoa, F. C. Polarizing Politics and the Future of Democracy: Georgia in Comparative Perspective, 2016. Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/Polarizing-Politics-and-the-Future-of-Democracy-%3A-B%C3%A9rtoa/92045f28ecf85672880944f8918542b76b572a68>
- Carothers, T., & O’Donohue, A. How to Understand the Global Spread of Political Polarization. Carnegie Endowment for International Peace, 2019. Retrieved from: <https://carnegieendowment.org/2019/10/01/how-to-understand-global-spread-of-political-polarization-pub-79893>
- Commission on Security and Cooperation in Europe, Georgia’s “Rose Revolution”, Washington, 2024. Retrieved from: <https://www.csce.gov/publications/georgias-rose-revolution/>
- DRI, & GYLA. The High Price of Extreme Political Polarisation in Georgia (report). Democracy Reporting International, 2018. Retrieved from: <https://democracy-reporting.org/en/office/global/publications/the-high-price-of-extreme-political-polarisation-in-georgia-report>
- Freedom House, Executive summary 2020. Retrieved from: <https://freedomhouse.org/country/georgia/nations-transit/2020>
- Georgia’s “Rose Revolution”. CSCE, 2016. Retrieved from: <https://www.csce.gov/wp-content/uploads/2016/10/Report-on-Georgias-Rose-Revolution.pdf>
- Laclau, E., “Populism: What’s in a name?” Post-Marxism, Populism and Critique. Routledge, New York, 2015
- Laclau, E., “On Populist Reason”. Verso, London – New York, 2005. Retrieved from: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/On-Populist-Reason-by-Ernesto-Laclau.pdf>

- March, L. "Populism in the Post-Soviet States", The Oxford Handbook of Populism. Oxford University Press, 2017. Retrieved from:
https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780192525369_A35502766/preview-9780192525369_A35502766.pdf
- Media: "Threats to the Democratic Process in Georgia", Georgian Institute of Politics. <https://gip.ge/wp-content/uploads/2019/03/Policy-brief-19-Nino-Robakidze.pdf>
- Mude, C., "The Populist Zeitgeist", published online by Cambridge University Press: Government and Opposition Ltd, 2004. Retrieved from: <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. & Kaltwasser, R.C., "Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?" Cambridge University Press, 2012. Retrieved from:
https://books.google.ge/books?hl=en&lr=&id=cRy2H220Gi4C&oi=fnd&pg=PA1&ots=YRgzFauc2H&sig=Z05SZDNz%20RoDKy1wNsuXTp0eYPhk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Palonel, E. "Political Polarisation and Populism in Contemporary Hungary", University of Helsinki, 2015. Retrieved from:
https://www.researchgate.net/publication/240592768_Political_Polarisation_and_Populism_in_Contemporary_Hungary
- Rahat, G. & Sheafer, T., "The Personalization(s) of Politics: Israel, 1949–2003", Political Communication, 2007. Retrieved from: <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1080/10584600601128739>
- Samkharadze, N. What Does the Polarization in Georgia Look Like and how to Measure it? Georgian Institute of Politics, 2022. Retrieved from: <https://gip.ge/wp-content/uploads/2022/10/Policy-Memo-60-1.pdf>
- Stanley, B. Populism in Central and Eastern Europe. Oxford Handbooks Online, 2017. Retrieved from: <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.013.6>
- Taylor, A.K. & Frantz, E. & Wright J., "All Politics is Personalized", 2021. Retrieved from: https://foreignpolicy.com/2021/03/09/all-politics-is-personalized/#cookie_message_anchor%20
- Van Der Veen, Olaf. Political Polarisation Compared: Creating a Comprehensive Index of Political Polarisation. MA Thesis. Central European University, 2021. Retrieved from: https://www.etd.ceu.edu/2021/van-der-veen_olaf.pdf
- Weyland, K. (2017), A Political-Strategic Approach, The Oxford Handbook of Populism, Oxford University Press, 2017. Retrieved from:
https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780192525369_A35502766/preview-9780192525369_A35502766.pdf

TAMUNA GIORGADZE

THE PROBLEM OF POLITICAL POLARIZATION OF THE SOCIETY IN GEORGIA (FROM 2012 TO THE PRESENT DAY)

Summary

Political polarization represents a significant and pressing issue from both domestic and international perspectives, hindering the development of a consolidated and stable democracy in the country. Therefore, it is crucial to perceive and analyze the roots of polarization through a multifaceted lens. The deeper the underlying problems are brought to light, the better they can be reconsidered, changed, corrected, or eliminated.

The presented article examines the problem of political polarization in the Georgian society from 2012 to the present. The aim of the study is to thoroughly investigate the characteristics of polarization in Georgia and to identify the domestic political roots that intensify it. The research employs qualitative methods, specifically in-depth interviews with political experts, analysis of literature on the topic, and processing of secondary data.

The thesis seeks to explain the origins of political polarization through the theoretical perspectives of Francis Fukuyama, Cas Mudde, and Stephen Jones. Within this framework, three hypotheses have been formulated: first – the problem of polarization in Georgia is largely determined by the imperial Soviet political legacy; second – political polarization in Georgia is characterized not by the difference in specific ideologies but by the division of society into enemies and friends, which creates fertile ground for the development of populism; and third – the radicalization of the political spectrum is connected to the struggle for resources, which is a result of the Georgian political system. This thesis aims to confirm or refute these hypotheses. It is an attempt to contribute new insights and enrich the existing general knowledge regarding this issue.